T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

ÇUMRA BÖLGESİ SULAMA KOOPERATİFLERİNİN BİLANÇOLARININ ANALİZİ

Hikmet Erdem

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı

Temmuz - 2018
KONYA
Her Hakkı Saklıdır

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ÇUMRA BÖLGESİ SULAMA KOOPERATİFLERİNİN BİLANÇOLARININ ANALİZİ

Hikmet Erdem

Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü
Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı

Danışman: Dr. Öğr. Üy. Mithat Direk

2018, 60 Sayfa

Jüri
Dr.Öğr.Üy. Mustafa Kan
Dr.Öğr.Üy. Hasan Arısoy
Dr.Öğr.Üy. Mithat Direk

Yapılan bu çalışma, Konya İli Çumra İlçesinde 1163 sayılı Kooperatifler Kanununa bağlı olarak kurulan ve Tarımsal Sulama alanında faaliyet gösteren 25 adet sulama kooperatifinin finansal durumunu incelemek üzere hazırlanmıştır. Çalışmada kooperatiflerin sulama alanları, kuyu sayılarına bağlı olarak finansal durumları ve kar zarar yönü ile kıyaslama yapılmıştır. Çalışma ile kooperatif işletmesinde suyun planlı kullanım düzeyi ile çiftçilerin sulama bilinci düzeyleri belirlenip, aksaklıklar ortaya konulmaya çalışılmıştır. Söz konusu öneriler sulama yönetiminde etkin rol oynayan kooperatiflerin planlama ve uygulama sorunlarının en aza indirilmesinde yeni yönetim stratejilerinin uygulanmasına katkı sağlayacaktır.

Araştırma su kaynaklarının etkin kullanılıp kullanılmadığı, ortakların birlik yönetimden ne kadar kazanç sağladığı ve bilinç düzeyi, çok amaçlı olarak faaliyet gösterebilecek yasal mevzuata sahip olan Sulama Birliğinin ürün deseninde çeşitliliğin artışı ile ortaklarının çıkarları doğrultusunda yeni çalışma kollarına gerek duyup duymayacağı konularında veri elde etmeyi hedeflemiştir.

Anahtar Kelimeler: Çumra, Kooperatif, Bilanço, Finansal durum

ABSTRACT

MSc THESIS

BALANCE-SHEET EXAMINED TO IRRIGATION COOPERATIVES IN ÇUMRA DISTRICT IN KONYA, TURKEY

Hikmet Erdem

THE GRADUATE SCHOOL OF NATURAL AND APPLIED SCIENCE OF SELÇUK UNIVERSITY
THE DEGREE OF MASTER OF SCIENCE
IN AGRICULTURAL ECONOMICS

Advisor: Dr. Mithat Direk

2018, 60 Pages

Jury
Dr. Mustafa Kan
Dr. Hasan Arısoy
Dr. Mithat Direk

This study was prepared to examine the financial status of 25 irrigation cooperatives established in the Çumra District of Konya Province under the Cooperatives Law No. 1163 and operating in the field of agricultural irrigation. In the study, the irrigation areas of the cooperatives were compared with the financial situation and profit / loss direction depending on the number of wells. In the study, it was tried to determine the level of planned use of water and the level of irrigation awareness of the farmers in the cooperative operation and to show the problems. These suggestions will contribute to the implementation of new management strategies when the planning and implementation problems of cooperatives playing an active role in irrigation management are minimized.

The aim of the survey is to increase the diversity of the irrigation association's product design and to obtain data on issues that need and need new working fields in line with the interests of its partners, as the research has used water resources efficiently, how much profit the partners gain from the union management and the level of consciousness.

Keywords: Çumra, Cooperative, Balance Sheet, Financial Status

ÖNSÖZ

Ülkemizde sivil toplum kuruluşlarının etkinliği her geçen gün artmaktadır. Tarım alanındaki önemli bir aktör olan sulama kooperatiflerinin verimli çalışması tarımda sürdürülebilirliği artıracaktır. Üreticilerimizin dünya ekonomisi içinde rekabetçi yapıya kavuşmasında sulama kooperatiflerinin daha etkin görev alması gerekmektedir. Bu çalışmada; bitkisel üretimde ve son yıllarda artan bir payla hayvansal üretime katkı veren kooperatiflerin ekonomik alt yapılarının güçlendirilmesine katkı verilmesi amaçlanmıştır. Orta Anadolu Bölgesinin öncü ve önemli tarım merkezi ilçelerinden Konya İli Çumra İlçesindeki sulama kooperatiflerinin yatırım, işletme, muhasebe konularındaki bilanço verileri değerlendirilerek kooperatiflerde daha iyi bir yönetim modeli sunulmasına yönelik veriler elde edilmesi amaçlanmıştır.

Yüksek lisans eğitimimin süresi boyunca değerli katkılarını ve desteklerini benden esirgemeyen başta Danışman Hocam Tarım Ekonomisi Bölümü Öğretim Üyesi Sayın Dr. Öğr. Üyesi Mithat DİREK'e gösterdikleri sabır ve özveri ile hiç bir zaman desteklerini ve engin bilgilerini benden eksik etmeyen, çalışmamın her bir aşamasında beni yönlendiren Tarım Ekonomisi'nin değerli hocalarına, tez aşamasında bilgi ve belge ulaşımında bana sağladığı katkılardan dolayı Çumra İlçesinde faaliyet gösteren değerli kooperatif başkanlarına, son olarak da bugüne kadar bıkmadan usanmadan aldığım her kararda yanımda olan, beni destekleyen eşim ve çocuklarıma sonsuz teşekkürlerimi ve şükranlarımı sunarım.

Hikmet Erdem
KONYA-2018

İÇİNDEKİLER

TEZ KABUL VE ONAYI ii

TEZ BİLDİRİMİ ..... **iii**

ÖZET ..... **iv**

ABSTRACT ..... **v**

ÖNSÖZ ..... **vi**

İÇİNDEKİLER ..... **vii**

TABLO LİSTESİ ..... **ix**

1. GİRİŞ **1**

2. KAYNAK ARAŞTIRMASI **5**

2.1. Kooperatif Kavramı 5

2.2. Kooperatifçiliğin Kalkınmaya Etkileri 6

2.3. Avrupa Birliği ve Gelişmiş Ülkelerde Kooperatifçilik 7

2.4. Dünyada Kooperatifçilik ve Gelişim Süreci 8

2.5. Türkiye'de Kooperatifçilik ve Gelişme Süreci 10

2.6. Türkiye'de Kooperatiflerin Yapısal Durumu 13

2.6.1. Kooperatifçilikte örgütlenme 13

2.6.2. Kooperatifçilik ve Eğitim 15

2.6.3. Kooperatiflerin Finansmanı 16

2.6.4. Profesyonel yönetim ve denetim 16

2.6.5. Yasal Durum 18

2.7. Kooperatifçilik ile İlgili Yapılmış Çalışmalar 19

3. MATERYAL VE YÖNTEM **24**

3.1. Materyal 24

3.2. Yöntem 24

4. ARAŞTIRMA SONUÇLARI VE TARTIŞMA **28**

4.1. Karşılaştırmalı Tablo Analizi Bulguları 28

4.2. Yüzde Yöntemi İle Analiz (Dikey Analiz) 36

4.3 Eğilim Yüzdeleri Yöntemi (Trend Analizi) 37

4.4. Oran Analizi 411

4.4.1. Likidite oranları 411

4.4.1.1. Cari Oran 41

4.4.1.2. Likidite Oranı 43
4.4.1.3 Nakit Oranı 45
4.4.2. Finansal yapı ile ilgili oranlar 47
4.4.2.1. Kaldıraç Oranı 48
4.4.2.2. Borç/Öz Sermaye Oranı 49
4.4.2.3. Kısa vadeli borç/pasif sermaye oranı 51
4.4.2.4. Uzun vadeli borç/pasif sermaye oranı 52
5. SONUÇLAR VE ÖNERİLER 54
KAYNAKLAR 57
ÖZGEÇMİŞ 60

TABLO LİSTESİ

	Sayfa
Tablo 2.1. 1163 sayılı Kanununa Göre Faaliyet Gösteren Kooperatif Sayıları	11
Tablo 2.2. Türlerine göre Türkiye'de kooperatif ve ortak sayıları	12
Tablo 3.1.Araştırma Bölgesinde Mevcut Bulunan Sulama Kooperatifleri	25
Tablo 4.1. 2014 ve 2015 yıllarına ait toptan eşya fiyat endeksi	28
Tablo 4.2. Kooperatiflerin aktif varlıklarının değişim oranı	30
Tablo 4.3. Kooperatiflerin dönen yabancı kaynaklarındaki değişim oranı	32
Tablo 4.4. Kooperatiflerin kısa vadeli yabancı varlıklarındaki değişim oranları	33
Tablo 4.5. İncelenen kooperatiflerin net çalışma sermayesi	34
Tablo 4.6. Kooperatiflerin duran varlıklarındaki değişimleri	35
Tablo 4.7. Kooperatiflerin aktif ve pasiflerdeki kalemlerin yüzdelik dağılımları	36
Tablo 4.8. İncelenen kooperatiflerin aktif varlıklarının eğilim yüzdeleri	39
Tablo 4.9. Aktif varlıklarında büyüme gerçekleşen kooperatiflerin finansman kaynaklarının eğilim yüzdeleri	40
Tablo 4.10. İncelenen kooperatiflerde cari oranlar	42
Tablo 4.11. İncelenen kooperatiflerin likidite oranları	45
Tablo 4.12. Kooperatiflerin nakit oranları	47
Tablo 4.13. İncelenen kooperatiflerde kaldıraç oranları	49
Tablo 4.14. İncelenen kooperatiflerin Borç / Öz sermaye oranları	51
Tablo 4.14. İncelenen kooperatiflerin pasif kaynaklarının yüzdelik dağılımları	53

1. GİRİŞ

Tarımsal faaliyetler son derece kıt ve zor koşullarda, düşük verimlilikle ancak yürütülebilmektedir. Sulama, doğal yağışlarla karşılanamayan kültür bitkileri su ihtiyacının ölçülü şekilde verilmesi ve bitki kök bölgesinde homojen depolanması şeklinde tanımlanabilir. Suyun bitkilere veriliş tarzına ise sulama yöntemi denir. Hangi sulama yöntem seçilirse seçilsin, sulama çok önemlidir; ancak en önemli husus suyun etkili bir şekilde yönetilmesidir. Su yönetimi ise suyun kaynaktan alınarak sulanacak araziye kadar iletilmesi ve buradan da bitkilere uygulanarak kök bölgesinde depolanmasına kadar geçen bütün işlemleri ihtiva eder. Özellikle, Konya Kapalı Havzası gibi dünyanın kurak veya yarı kurak bölgelerinde en önemli hususlardan biri tarımda akılcı su yönetimidir. Söz konusu alanlarda zamansal ve mekânsal olarak yağışın düzensizliği tarımsal verimliliği sınırlamakta iken bu durum su kaynaklarının etkin kullanımını da zorunlu hale getirmektedir. Gerek Dünyada gerekse Türkiye'de su yönetiminde çeşitli organizasyonlar bulunmaktadır. Bunlardan biri de sulama kooperatifleridir.

Dünyada yaşamın devamı için gıda, temel ihtiyaçtır. Gıda güvenliği ve güvencesi toplumlarda refahın temel bileşenleridir. Gıdaların ana kaynağı olan tarım sektöründe, ekolojik dengeyle uyumlu ekonomik üretim hedeflenmektedir. Bitkisel ve hayvansal üretiminin rekabet edebilir olması bilimsel altyapısı olan planlamalarla sürdürülebilir. Gıda üreticisi çiftçilerin örgütlülüğünün güçlendirilmesi onların teknoloji kullanma becerisini artırmaktadır. Türkiye'de son yıllarda gelişen tarımsal üretimde sulama en önemli girdidir. Su yönetiminin etkin olması çiftçilerin de yönetime etkili katılımı ile mümkündür. Bu durum mevcut suyun etkin ve kontrollü kullanımının önemini ortaya koymaktadır. Türkiye'de tarımsal su kullanımı ile ilgili olarak genel anlamda iki tip örgütlenme yapısı bulunmakta olup bunlardan birincisi Gıda Tarım Hayvancılık Bakanlığı, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı ve Devlet Su İşleri (DSİ) gibi kamu örgütlenmeleri olup, diğeri ise üretici örgütlenmeleridir (Yercan, 2007). Bu çalışmada çalışmanın amacı doğrultusunda kamu örgütlenmesinden ziyade, sulama kooperatiflerinin içinde bulunduğu üretici örgütlenmeleri ele alınacaktır.

Kooperatifler bilindiği gibi Uluslararası Kooperatifler Birliği (The International Cooperative Alliance-ICA) tarafından benimsenen ilkeler doğrultusunda, ortaklarına ve faaliyette bulunduğu yöreye sağlamış olduğu ekonomik ve sosyal katkılar çerçevesinde kurulmuşlardır. Kooperatifler hemen hemen bütün ülkelerde bulunmakta olup, toplamda

dünya üzerinde bir milyardan fazla insana değişik alanlarda hizmet sunmaktadır (ICA, 2017). İhtiyaç duyulduğu anda istenilen yerde kurulan kooperatifler, yoksulluğun önlenmesinde önemli bir etkiye sahiptir. Kurulan kooperatiflerin büyük bir bölümü de ekonomik ve sosyal destek sistemleri ile sağlık, eğitim gibi birçok hizmete ulaşılmasında önemli etkiye sahiptir. Kooperatiflerin en önemli özelliklerinden bir tanesi de, tek başına elde edilmesi zor olan ürünlerin temininde katkı yaratmasıdır.

Kooperatifler ortaklarının kaynaklarının verimli kullanmasına katkı sağlamakta, küresel ekonomik sistemlere fayda sağlamaktadır. Özellikle de ticari anlamda genişleme yaşayan ülkelerin gayrisafi hasılalarına fayda sağlayan kooperatifler, milli hasılanın %3 ile %10 arasında bir paya sahiptir. ICA tarafından elde edilen bilgilere göre toplam 300 kooperatifin cirosu 2016 yılında iki milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Elde edilen bu rakam dünyadaki dokuz büyük ekonominin toplam yurtiçi hasılası ile denktir (ICA, 2017). Kooperatiflerin sürdürülebilir iş modeli olmanın yanında, ekonomileri güçlendirme, insanlara sorumluluk kazandırma gibi faydaları ile birlikte, katılımcılık yönü de bulunmaktadır.

Bu nedenle kooperatifler bulundukları yörede, burada yaşayan insanlar düzeyinde kooperatif algısının nasıl şekillendiği, yönetimsel ve uygulamadan kaynaklı sorunların olup olmadığı büyük önem taşır. Bilindiği gibi tarımsal faaliyetlerde de kooperatif şeklinde örgütlenmeler çoktur. Tarımın birçok kolunda olduğu gibi sulama alanında da kooperatif örgütlenmeler yaygınlaşmıştır.

Türkiye'de kullanılabilir su kaynaklarının toplamı 112 milyar m^3 olup, Bu su kaynaklarından yararlanma oranı %39 civarındadır. Söz konusu su kaynaklarının ise yaklaşık olarak 5 milyar m^3'ü sanayi, 7 milyar m^3'ü konut ve içme, 32 milyar m^3'ü ise sulama alanında kullanılmaktadır. Türkiye, 2013 yılından sonra su kısıtı olan ülkeler arasında yer almış, kişi başına düşen su miktarı 1,500 m^3'e düşmüştür. Su sorunu ülkemizi de tehdit eden bir konu olup, 2030 yılında kişi başı su miktarının 1,100 m^3'e düşmesi beklenmektedir (Aksoy ve ark., 2016).

Türkiye'de 1994 yılına kadar su yönetiminde DSİ etkin bir rol üstlenmişken, sulama işletmeciliğinde yatırımların geri dönüşlerinin yavaş ya da sınırlı kalması sulama birliklerinin kurulmasında etken bir rol oynamıştır. Bunda sulama yatırımlarına destek olan Dünya Bankası, AB fonları gibi finansal kaynakların yatırımlardan sağlanan geri dönüşlerin doğru ve düzenli olması dayatmasının da etkisi bulunmaktadır. Bu durumun, sulamada, gerek sulama ücretlerinin toplanması gerekse adil bir dağıtım yapılması gibi çiftçilerin yaptırımlarını olumlu yönde etkilemesi beklenmektedir.

Dünyadaki ekonomik gelişmelere bağlı olarak kooperatifler ve bu kooperatiflere bağlı ortaklar da etkilenmektedir. Bu durumda kooperatiflerin büyüyebilmek hatta hayatta kalabilmek adına profesyonel ve iyi bir yönetim şekline ihtiyacı vardır. Kooperatiflerin finansmanı konusunda doğru bir bilanço ile gerçekçi ve bilimsel yaklaşımların sergilenmesi gerekmekte, ekonomi bilimi açısından doğru yorumlanarak analiz edilmesi fayda sağlayacaktır. İşletmelerin finansal analizleri kurumun finans durumunun yanında, finansal yönlerden gelişmesi ve faaliyetlerinin ortaya konulması açısından önem taşımaktadır. Bu aynı zamanda işletmenin geleceği ile ilgili tahminde bulunulmasını da sağlayacaktır. İşletmelerin başarı durumlarının ölçülmesi, faaliyetlerinin etkinliğinin ortaya koyulması, belirlenen hedeflerde sapma olup olmadığının görülmesi ile izlenecek politika ve planların hazırlanması yapılacak analizler sonrasında ortaya çıkacaktır (Şamiloğlu ve Akgün, 2010).

Dünya üzerinde ekonomik etkinliği yüksek seviyede olan gelişmiş ülkelerin yanı sıra ülkemizde de kırsal alanda yaşayan nüfusun kalkınmasını etkileyen en önemli faktörlerden bir tanesi tarımsal örgütlenmedir. Tarımsal örgütler kırsalda yaşayan ve doğrudan tarımsal üretim ile uğraşan nüfusun üretim faaliyeti sayesinde; ülkenin tarım gereksinimi karşılanmakta, sanayi sektörüne hammadde sağlanmakta, sanayi ürünlerine pazar oluşturulmakta, istihdam ve milli gelire katkı sağlanmaktadır. Bu yönleri ile tarımsal örgütler ülke ekonomileri açısından çok önemli bir yere sahip olup, yararlanıcı, ortak ve sayı açısından kooperatifler önemli bir yer tutmaktadır (Erkuş ve ark., 1995; Terin, 2008). Bu etkiler göz önüne alındığında kooperatiflerin mali durumlarının analiz edilmesi, ortaklarının kooperatiflerle olan ilişkilerin araştırılması önem taşımaktadır. Ayrıca sulama kooperatiflerinin ürettikleri hizmetler göz önüne alındığında ülke tarımına katkı ile kısıtlı su imkanlarını rantabl ve sürdürülebilir olarak kullanılmasının zorunluluğu da düşünüldüğünde mali durumlarının incelenmesi ve analiz edilmesi ile sorunlarının gözden geçirilmesi önem taşımaktadır.

Türkiye'de tarımsal kaynaklı kooperatiflerin (Tarımsal kalkınma, Sulama, Tarım Kredi, Pancar Ekicileri, Tarım Satış, Su ürünleri, Tütün Tarım Satış) toplam sayısı 13.383 adet olup, bu kooperatiflerin yaklaşık olarak 4,5 milyon ortağı bulunmaktadır. Bu kooperatiflerin 2.502 tanesi sulama kooperatifi olup, sulama kooperatiflerinin ortak sayısı 296.084 kişidir (Anonim, 2012). Sulama Kooperatifleri su kaynağına göre yerüstü suyu sulama kooperatifleri ve yer altı suyu sulama kooperatifleri olmak üzere iki çeşittir. 2012 yılı sonu itibari ile Türkiye'deki sulama kooperatiflerinin yaklaşık 1.388 adedi yer altı suyu sulama kooperatiflerinden oluşmakta olup, bu

kooperatiflere ait 11.466 adet kuyu bulunmakta, bu kooperatifler aracılığı ile yaklaşık 460.000 hektarlık alan sulanmaktadır. Yer altı suyu sulama kooperatiflerinin dağılımına bakıldığında ise genel olarak Konya, Eskişehir, Edirne, İzmir, Samsun, Isparta ve Kayseri'de bulunmaktadır. Konya Bölgesindeki sulama kooperatiflerinin bünyesinde 298 adet sulama kooperatifi bulunmaktadır. Bu kooperatiflerin sadece 9 adedi yer üstü sulama kooperatifi olup, yer altı sulama kooperatiflerinin toplam 3.084 adet aktif kuyusu bulunmakta, bu kuyular yaklaşık olarak 103.000 hektarlık alanı sulamaktadır. Konya ilinde mevcut olan sulama kooperatifleri ve kuyu sayıları ile sulamaya açılan tarım alanı, Türkiye geneli ile karşılaştırıldığında; yer altı sulama kooperatiflerinin yaklaşık olarak %21,5'i, sulama kuyularının %27'si ve sulamaya açılan tarım alanlarının %22,4'ü Konya bölgesinde bulunmaktadır (Demir, 2014). Elde edilen sayısal veriler Konya havzasındaki sulama kooperatiflerinin tarımsal faaliyetlerde önemli bir yere sahip olduğunu göstermektedir.

Yapılan bu çalışmada, Konya İli Çumra İlçesinde 1163 sayılı Kooperatifler Kanununa bağlı olarak kurulan ve Tarımsal Sulama alanında faaliyet gösteren 25 adet sulama kooperatifinin finansal durumunu incelenmiş ve bu kooperatiflerin yaptığı faaliyetlere bağlı olarak finansal durumları ile kar / zarar yönleri kıyaslanmıştır.

2. KAYNAK ARAŞTIRMASI

2.1. Kooperatif Kavramı

Kooperatif kavramı Latince kökenli olup, Fransızcada Coeperer kelimesinden türemiştir. Bu karmam, iş birliği yapmak, birlikte iş görmek anlamı taşımaktadır. Kooperatif ile ilgili literatür incelendiğinde ise, farklı tanımların ortaya çıktığı görülmektedir (Erdal, 2010). Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) kooperatifi aynı zorluklarla karşı karşıya olan insanların maddi ve manevi zorlukların ortadan kaldırılması, bireysel sorumluluk kapsamında eşit görev ve haklarda bir araya gelip, birlikte hareket ederek yaptıkları iş ve bu iş çerçevesinde kurdukları ortaklık olarak tanımlamaktadır. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) kooperatifçilik ile ilgili bir başka tanımda; bir işletme aracılığı ile sosyal, kültürel ve ekonomik ihtiyaçları karşılamak üzere demokratik şekilde ortaklaşa yapılan ve gönüllülük esasına dayalı bir araya gelen insan topluluğu olarak tanımlamaktadır (Anonymous, 2018).

Kooperatifçilik kavramı yasal mevzuatlarımızda da yer almaktadır. 10.05.1969 tarih ve 13193 sayılı Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren Kooperatifçilik Kanunu'nda kooperatifler; "*Ortaklarına belli menfaatler sağlamak; kefalet, dayanışma, yardım ve parasal katkı şeklinde geçim ve ihtiyaçlarını sağlamak için insanların bir araya geldiği, gerçek veya tüzel kişiliğe sahip, değişebilen sermaye ve ortaklı birlikteliklerdir*" (Kooperatifler Kanunu 10.05.1969). Kooperatifler bir takım temel değer ve ilkeler çerçevesinde görevlerini yerine getirebilmek için bir takım temel ilkelere uyması gerekmektedir. Uluslararası Kooperatifçiler Birliği tarafından kabul edilen ilkeler şu şekilde sıralanmaktadır (Anonymous, 2017).

Aleni Ortaklılık ve Gönüllülük: Kooperatifler yapısı itibariyle dil, din, ırk, sosyal yapı, siyasi düşünce gözetmeden hizmet ve sorumluluğu kabul eden tüm bireylere açık kurumlardır.

Demokratiklik ve Ortakların Kontrolü: Kooperatifler demokratik yapı çerçevesinde ortakları ile karar alma, politikaları belirleme ve kararları kontrol eden kuruluşlardır. Cinsiyet farkı gözetilmeden seçilmiş olanların tümü, ortaklarına karşı sorumluluk bilinci çerçevesinde hareket ederler.

Ortakların Ekonomik Katılımları: Kooperatif ortakları kuruluşun sermayesine eşit oranda katılıp, bu sermayeyi kontrol etme yetkileri bulunmaktadır.

Özerklik ve Bağımsızlık: Kooperatifler üyeleri tarafından kendilerini kontrol edebilen yardımlaşma kurumlardır.

Eğitim ve Bilgilendirme: Kooperatifler özellikle de toplumdaki kanaat önderi ve gençleri fayda ve iş birliği hakkında bilgilendirme amacı taşımaktadır. Ayrıca kooperatifler temsilci, ortak, çalışanlarına kooperatifin gelişmesi için eğitim programları düzenler.

Diğer Kooperatiflerle İş Birliği: Kooperatifler etkin şekilde faaliyetlerini yürütebilmek için uluslararası, ulusal, yerel ve bölgesel kuruluşlar aracılığı ile birlikte çalışıp, kooperatifçiliğin gelişmesi için faaliyet gösterirler.

Toplum Adına Çalışma: Kooperatifler belirlenen politikalar çerçevesinde sürdürülebilir kalkınma sağlayabilmek için faaliyet gösterirler. Kooperatifler için belirlenen kurallar adalet ve eşitlik ilkesi çerçevesinde yürütülmektedir.

Kooperatifler dil, din, ırk, cinsiyet ayrımı gözetmeksizin, üyelerinin ortak çıkarları doğrultusunda hareket etmekte, devletin yatırım ve yardımlarına öncülük ederek, kırsal kalkınmayı ön plana çıkarmakta ve örgütlenmiş birlikteliğe önem vermektedir. Tarımsal alanda yapılan kooperatifçilik faaliyetleri ile de, tarım kaynaklarının etkin kullanılması ile küçük ölçekteki işletmelerin katkısını arttırma faaliyetlerini yürütür. Bunun örneği birçok ülkede görülmekte olup, bu birliktelik ortaklarına ekonomik katkı sağlamaktadır. Gelişmiş ülkelere bakıldığında buralarda tarımsal ilerleme konusunda kooperatifler itici güç görevi görmektedir (Bayramoğlu, 2003).

Tarımsal alanda faaliyet gösteren kooperatifler sayısal olarak fazla olmasına rağmen, sosyal ve ekonomik gelişme, ülke kalkınması, demokratikleşme ve sanayinin gelişmesinde yeterince etkili olmamaktadır. Bundaki en temel etken ise; yönetim, eğitim, örgütlenme ve denetim gibi faktörlerin yetersiz kalmasıdır (Mülayim, 2010). Tüm bunların yanında kooperatif üyelerinin, kooperatife bakış açısı da önem taşımaktadır. Kooperatifler belirlenen ilkeleri uygulaması ve ekonomik açıdan güçlü olduğu durumlarda da, kooperatiflere olumsuz bakış açıları kooperatifçilikte başarısızlığa neden olmaktadır (Gülen, 1996).

2.2. Kooperatifçiliğin Kalkınmaya Etkileri

Kooperatifçilik rekabetin olmadığı durumlarda sosyal politika araçlarından biri olarak doğan işbirliğini ifade etmektedir. Bu yönü ile kooperatifler belli grupların

çıkarları için kurulmayan ve sadece ekonomik fayda sağlayan kuruluşlardır. Bu yönüyle kooperatifçiliğin dünyada çok fazla örneği bulunmaktadır. Bazı toplumlarda ekonomik yönünün yeterli olmaması, kültürel ve coğrafi ayrışmalardan kaynaklanmaktadır. Fakat kooperatifler genel olarak ekonomiye olumlu katkı sağlamaktadır. Kooperatifler, çalışmaları açısından değerlendirildiğinde, faaliyetlerindeki her birim artış yerel ve ulusal ekonomiye kalkınma adına katkı sağlamaktadır. Bu katkı ile birlikte diğer önemli bir faydası kırsal bölgelerde yoğun olarak görülen göçü engellemesidir. Kırsal alanlardan kentsel alanlara göçün engellenmesi; üretim, istihdam, gelir dağılımı gibi olgularda sosyal ve ekonomik etki sağlamaktadır (Örki, 2016).

Ülke kalkınmasında kooperatiflerin etkisi iki şekilde gerçekleşmektedir. Bunlardan birincisi paydaşlarına, diğeri ise ulusal kalkınmaya olan etkisidir. Kooperatifler belli amaçlar çerçevesinde faaliyetlerini yürütürken toplumun parçası olan paydaşlarının çıkarlarını gözeterek onların kalkınmasına yardımcı olur. Böylece toplumun bütününe ait olan parçalar gelişmiş olur. Diğer taraftan kooperatifler elde ettikleri sermayeler yatırıma yönelerek, toplumdaki birçok insana istihdam olanağı sağlar. Kooperatifler böylece yerel ve ulusal ekonomiye önemli katkılar sağlamış olur (Tutar ve ark., 2014). Kooperatifler gelişmekte olan ülkelerin kalkınmasında bir yandan insanların kalkınma çabasına fayda sağlarken, diğer taraftan kalkınmanın getirdiği avantajları sosyal adaleti sağlama çerçevesinde insanların daha geniş çerçevede yararlanmasına katkı sağlar.

2.3. Avrupa Birliği ve Gelişmiş Ülkelerde Kooperatifçilik

Almanya, Fransa ve Hollanda gibi Avrupa Birliğine üye olan gelişmiş ülkelerde, hükümetlerin müdahalesi olmadan kendiliğinden gelişme sansına sahip olduğu görülmüştür. Özellikle anılan ülkelerdeki gelişmeler sayesinde devlet hizmetleri ile özel hizmetlerin birlikte olduğu devlet düzenlerinde sağlık ile ilgili ortaklıklar vatandaşların bu hizmetlere ulaşmasındaki en temel yollardan bir tanesidir. Amerika Birleşik Devletlerinde yapı kooperatifleri emekliler arasında önemli bir konumda olmasının yanında yüksek gelir grubu içerisinde yer almaktadır. Özellikle de özel sektörün kontrolü altında bulunan ev sistemleri ile devletin kontrolü altında bulunan kiralık ev sistemleri olumsuz şekilde etkilendiğinde kooperatifler daha etkin rol oynamaya başlamıştır. Amerika'da evini kiralık olarak veren 27.000 ev sahibinin boşalttığı ev, kooperatifler tarafından alınarak, yeniden düzenlenmiş ve yoksul ailelere verilmiştir.

Almanya'da son dönemlerde kooperatif sayısındaki azalış, kooperatiflerin birleşmesinden kaynaklanmakta olup, Almanya Raiffeisen modelini en başarılı şekilde uygulayan ülkeler arasında ilk sırada gelmektedir. Almanya'da kooperatiflerin birleşmesi sonucunda performans ve iş hacimlerinde artış olmuş, kooperatiflerin yıllık ciroları 38 milyar Euro'ya kadar yükselmiştir (Anonim, 2018).

Avusturya'da ise kooperatifçilikte tarıma ağırlık verilmiş, patates ve hububatın işlenmesi ile ülke ekonomisinin yanında kooperatif ortaklarına da önemli katkı sağlamıştır. Benzer şekilde Belçika, gelişmiş ülke ekonomisinin yanında tarıma dayalı kooperatif birlikleri ile tahıl, süt üretimi, bitkisel ve hayvansal ürünler, meyvecilik, endüstri bitkisi ve çiçek ve sebze üretiminden, bu ürünlerin pazarlanması aşamasına kadar hizmet verdiği görülmektedir. Hollanda da bulunan kooperatiflerin ise, paydaşlarına tarımsal girdi ve kredi sağlamanın yanında ortaklarının ürünlerini işleyip, pazarladıkları bilinmektedir. Hollanda'da kooperatifler üreticiden et, süt, yumurta, sebze ve meyveyi almakta, bu ürünleri işlemekte ve toptan pazarlamaktadır. Hollanda'da kooperatiflerin en önemli özelliklerinden bir tanesi kendi kaynaklarından ihtiyaçlarını karşılayarak, devletten finansman yardım almamasıdır (Anonim, 2018).

Fransa'daki kooperatiflerin genel yapısına bakıldığında ise kooperatiflerin tarım faaliyetlerindeki ürünleri pazarlayacak ve tüm girdileri karşılayacak şekilde faaliyette bulundukları görülmektedir. Kooperatiflerin vermiş olduğu bu hizmetlere sigortacılık ve bankacılık hizmetleri de dahil edilmiştir. Bu ülkede kooperatiflerin en üst noktasında ise Ulusal Tarım Kooperatifleri Konfederasyonu bulunmaktadır. Fransa'da 1998 yılından itibaren çiftçilerin yaklaşık olarak 3.800 civarında tarımsal kooperatif ile bu kooperatiflere ait tarımsal işletmeye sahip olduğu görülmüştür. Ülke genelinde kooperatiflerin yaklaşık olarak 720.000 ortağının olduğu düşünülmekte olup, Avrupa ülkelerinin büyük bir bölümünde girdilerin temin edilmesi, yönetime katılma ve ürün pazarlama ile kalkınma konusunda kooperatiflere üyelikleri bulunmaktadır (Kılıç, 2011).

2.4. Dünyada Kooperatifçilik ve Gelişim Süreci

Gelişmiş ülkelerin birçoğunda kooperatifçilik, itici ve sürükleyici bir güç olmanın yanında tüm dünyada tarımsal faaliyetlerin gelişmesinde önemli bir yere sahiptir. Dünya üzerinde tüketim ile ilgili ilk kooperatifleşme çabaları gelişmiş ülkelerde başlamıştır. Bu ülkelerin başında İngiltere, Almanya ve Fransa gibi ülkeler

bulunmaktadır. İlk kooperatifçilik faaliyeti gerçek anlamda 1816 yılında İngiltere'de doğmuştur. Bu düşünceyi ilk olarak Robert Owen ortaya atmıştır. Ortaya atılan bu düşünce zamanla kabul görmüş, dokuma işçileri bir araya gelerek bir tüketim kooperatifi oluşturmuşlardır. Daha sonra bu birliktelik kooperatifçiliğin ilk öncüsü olarak, Uluslararası Kooperatifçiler Birliği ilkelerinin benimsenmesinde etkili olmuştur (Anonymous, 2017).

Kooperatif faaliyetleri karşılıklı dayanışma, birlikte iş yapma ve iş birliği oluşturma geleneğinin çok eskilere dayandığı görülmektedir. İnsanlık tarihi kadar eski olan bu dayanışma kişilerin tek başlarına altından kalkamadıkları zor işleri yapabilmek için birlikte hareket ettikleri ve iş birliği yaptıkları görülmüş olup, bu şekilde kendilerine ekonomik yarar sağlama yoluna gitmişlerdir. Fransa'da ilk olarak kooperatifçilik faaliyeti marangozlar tarafından kurulmuştur. Arkasından ise, 1835 yılında tüketici kooperatiflerinin kurulmuştur. Almanya'da kooperatifçilik faaliyetlerinin başlaması ise, hammadde alım kooperatifi adı altında 1849 yılında kurulmuştur. Bu kooperatif Schulze Delitzch adıyla anılmaya başlanmış, kooperatif faaliyetlerinin ilkeleri de bu şekilde ortaya atılmıştır. Bu faaliyetlerin arkasından ise, kooperatifçilik tarım alanın için düşünülmeye başlanmış, 1872 yılında çiftçiler için kooperatif bankaları oluşturulmuş, çiftçiler kooperatifçilik faaliyetlerine başlamıştır. Almanya ve Fransa gibi ülkelerde ortaya çıkan kooperatifçilik örnekleri daha sonradan tüm dünyaya yayılmıştır (Geray, 1992). 1895 yılında ise kooperatifçilik faaliyetleri uluslararası alana taşınarak Uluslararası Kooperatif Birliği oluşturulmuştur. ICA adıyla anılan bu birlik yine aynı yıl İngiliz Kooperatifler Birliğinin çağrısı üzerine toplam 207 temsilcinin katılımı ile toplantısını yapmıştır. 1984 yılına gelindiğinde ise, Uluslararası Kooperatifçiler Birliğinin üye ülke sayısı toplam 70 ülkede 705 bin kooperatiften 367 milyon üye sayısına ulaşılmıştır. Bugün kooperatifçilik konusunda gelinen noktaya bakıldığında ise, toplam 103 ülkedeki 299 kooperatif birliği ile milyonlarca üye sayısına ulaşılmıştır (Anonymous, 2017).

Kooperatifçilik faaliyetleri finansal ve ekonomik açıdan değerlendirildiğinde ise, kooperatiflerin bankacılık ile ilgili konularına bakıldığında, kooperatifçilik faaliyetlerinin diğer bankacılık işlemlerinin %23'ünü temsil ettiği, Toplamda yaklaşık 857 milyon üyeye hizmet verdiği ortaya çıkmaktadır. Bunun yanında kooperatifçilik faaliyetleri sigortacılık işlemlerinin yaklaşık olarak %25'ini temsil etmektedir. Ülkeler bazında bakıldığında ise, sigortacılık işlemlerinin; Kanada'da %30, Japonya'da %38, Fransa'da %39, Almanya'da ise bu oran %44 civarındadır. Amerika Birleşik Devletleri

açısından bakıldığında ise kooperatifçilik faaliyetlerinin büyük bölümünün hizmet sektöründe olduğu, elektrik dağıtım hizmetlerinin %75'inin kooperatifçilik faaliyetleri kapsamında olduğu 1000 elektrik kooperatifinin bulunduğu bildirilmektedir. Bu kooperatifler 42 milyona yakın üye ve 70 milyon çalışana sahiptir (Anonim, 2018).

2.5. Türkiye'de Kooperatifçilik ve Gelişme Süreci

Türkiye'de kooperatifçiliğin gelişim süreci ve alt yapısı dünyadaki kooperatifçilik süreci kadar eski olup, Ahi birlikleri ve imece kooperatifçiliğin alt yapısını oluşturmaktadır. Memleket Sandıkları ise kooperatifçiliğin başlangıç noktası olarak kabul edilmekte olup, ilk kez Mithat Paşa tarafından 1863 yılında kurulmuştur. Daha sonra Memleket Sandıkları 1883 yılında Menafi Sandıkları adında faaliyetlerine devam etmiş, 1888 yılında da Ziraat Bankası'na dönüştürülmüştür (Gümüş ve ark., 2004).

Kooperatifçilik faaliyetlerinin örgütlenmesi ise 1960 yıllarında Köy Kalkınma Kooperatifleri ile başlamıştır. Bu örgütlenme demokratik ve katılımcı yapısı ile ön plana çıkmış, tarım alanındaki kooperatifçiliğin öncüsü olmuştur. Bu oluşum zaman içerisinde hızını kaybetmeye başlamış, 10.05.1969 tarih ve 13195 sayılı Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren Kooperatifler Kanunu ile Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri kurulmuştur. Bu gelişmelerin arkasından 1970'li yıllarda Avrupa'da çalışacak işçilerin kooperatif üyelerinden seçileceği konusundaki açıklamalar, kooperatif üye sayılarını hızla arttırmıştır. İlk zamanlarda bu girişimlerle üye sayılarında önemli artışlar olsa da, daha sonraki süreçte üyelere yeterince kontenjan tanınmaması sonucu üye sayılarında azalmalara yol açmıştır. Avrupa ülkeleri bağlamında 1973 yılından sonra kalkınma kooperatifi Avrupa'ya sevk edilen insan gücünde kullanılan kooperatiflerin sayısı 5301'den 752 tanesine onay verilmiştir. Söz konusu projelerden büyük bir bölümü finans açısından yeterli olmadığı görülmüştür. Daha sonraki yıllarda Avrupa Birliği ülkelerinin kalkınmasında kooperatifçiliğin önemli bir yere sahip olduğunun anlaşılması üzerine kırsal alanda yaşamlarını devam ettiren küçük çaplı üreticiler, ayakta kalabilmesinde kooperatifçiliğin önemli olduğu sonucuna varılmıştır. Böylece tarımsal alandaki kooperatif çalışmalarına hız vermiştir. 2014 yılı verilerine göre Türkiye'de 1163 sayılı Kooperatifler Kanununa bağlı olarak faaliyet gösteren onay almış kooperatif sayısı Tablo 2.1.'de yer almaktadır.

Tablo 2.1. 1163 sayılı Kanununa Göre Faaliyet Gösteren Kooperatif Sayıları

Tabi Olduğu Kanun	Türü	Sayısı	Ortak Sayısı
1163, 3476 S.K	Tarımsal Kalkınma	7 360	799.047
1163, 3476 S.K	Sulama	2392	284.051
1163, 3476 S.K	Su Ürünleri	548	30.679
1163, 3476 S.K	Pancar Ekicileri	31	1.477.967
4572 S.K.	Tarım Satış	399	533.456
1581, 5330 S.K	Tarım Kredi	1625	1.054.636
Toplam		12355	4.179.856

Kaynak: Tarım Reformu Genel Müdürlüğü, 2015

Türkiye'de 2010 ile 2014 yılları arasındaki Kooperatifçilik Strateji Belgesine göre tarımsal amaçlı kooperatiflerin oranı yaklaşık olarak %15 civarındadır. Ülkemizde tarıma dayalı kooperatiflerin sayısal olarak en büyük paya Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinin sahip olduğu görülmekte, bu birliklerin arasından sulama kooperatifleri gelmektedir. Türkiye'de olduğu gibi tüm dünyada su ve sulama olanaklarının gün geçtikçe azalması, tarımsal sulama sularının optimum düzeyde kullanılmasını gündeme getirmekte olup, bu anlamda sulama kooperatifleri önem kazanmaktadır (Anonim, 2012).

10.05.1969 tarih ve 13195 sayılı Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren 1163 sayılı Kooperatifler Kanununa göre Türkiye'de kooperatiflerin örgütlenme şekli kooperatif birlikleri, kooperatif merkez birlikleri ve Türkiye Milli Kooperatifler Birliği şeklinde düzenlenmiştir. Kanunda yer alan düzenlemeye bakıldığında kooperatif örgütlenmesinin tamamlanmış olduğu görülmektedir. Durum böyle görülse de, bu örgütlenme şekline katılımın yeterli olmadığı elde edilen verilerden ortaya çıkmaktadır. Türkiye'de kooperatiflere katılım oranına bakıldığında, katılım oranının %25 civarında gerçekleştiği görülmektedir (Anonim, 2012). Türlerine göre kooperatif sayıları ile ortak sayıları Tablo 2.2.'de yer almaktadır.

Tablo 2.2. Türlerine göre Türkiye'de kooperatif ve ortak sayıları

İlgili Bakanlık	Kooperatif Türleri	Kooperatif		Birlik		Merkez Birliği	
		Sayısı	Ortak Sayısı	Sayısı	Ortak Koop. Sayısı	Sayısı	Ortak Birlik Sayısı
Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı	Tarımsal Kalkınma Koop.	8.173	842.563	82	4.939	4	77
	Sulama Koop.	2.497	295.984	13	733	1	10
	Su Ürünleri Koop.	522	29.972	14	202	1	12
	Pancar Ekicileri Koop.	31	1.638.981	1	31	-	-
	Tarım Kredi Koop.	1.767	1.082.978	16	1.767	1	16
	ARA TOPLAM	**12.990**	**3.890.478**	**126**	**7.672**	**7**	**115**
Çevre ve Şehircilik Bakanlığı	Konut Yapı Koop	54.996	1.985.076	338	10.525	3	62
	Küçük San. Sit.YapıKoop.	1.052	127.098	5	142	-	-
	Toplu İşyeri Yapı Koop.	1.810	103.536	7	116	-	-
	ARA TOPLAM	**57.858**	**2.215.710**	**350**	**10.783**	**3**	**62**
Gümrük ve Ticaret Bakanlığı	Tarım Satış Koop.	322	602.248	17	322	-	-
	Bağımsız TSK	22	2.245	-	-	-	-
	Tütün Tarım Satış Koop.	66	23.414	-	-	-	-
	Yaş Sebze Meyve Koop.	37	2.886	-	-	-	-
	Tüketim Koop.	2.970	288.063	17	155	1	9
	Motorlu Taşıyıcılar Koop.	6.734	199.220	42	754	1	15
	Esnaf ve Sanat. Kef. Koop.	993	685.105	32	894	1	32
	Küçük Sanat Koop.	331	10.043	5	14	-	-
	Temin Tevzi Koop.	344	24.497	-	-	-	-
	Turizm Geliştirme Koop.	391	17.448	3	33	-	-
	Üretim Pazarlama Koop.	483	22.491	5	429	-	-
	Tedarik Kefalet Koop.	7	599	-	-	-	-
	Yayıncılık Koop.	31	767	-	-	-	-
	Hamallar Taşı. Koop.	11	586	-	-	-	-
	İşletme Koop.	585	98.769	1	7	-	-
	Sigorta Koop.	3	15	-	-	-	-
	Yardımlaşma Koop.	24	22.160	-	-	-	-
	Eğitim Koop.	30	2.481	-	-	-	-
	ARA TOPLAM	**13.384**	**2.003.037**	**122**	**2.608**	**3**	**56**
	GENEL TOPLAM	**84.232**	**8.109.225**	**598**	**21.063**	**13**	**233**

Kaynak: Gümrük ve Ticaret Bakanlığı 2012

Sulama kooperatiflerinin de içerisinde bulunduğu tarım kooperatiflerinin genel sorunlarına bakıldığında ise, Türkiye'de kooperatiflerle ilgili sorunların;

- Devlet ve kooperatif birlikleri arasındaki mevzuat kaynaklı sorunlar,
- Denetim yetersizlikleri ile profesyonel yöneticilerin eksikliği,
- Kooperatiflerin finansman ve sermaye yetersizlikleri,
- Eğitim ve araştırma yetersizliği ile ilgili sorunlar kooperatifçiliğin başlıca sorunları olarak ortaya çıkmaktadır. Bu durum kooperatifçilik ilkelerinin yeterince özümsenmediği göstermektedir.

2.6. Türkiye'de Kooperatiflerin Yapısal Durumu

Türkiye'de kooperatifçiliğin ilk uygulamalarına 1860'lı yıllarda devlet teşviki ile oluşturulan memleket sandıkları ile başlamıştır. Her ne kadar memleket sandıkları kooperatifçiliğin başlangıç noktası olarak kabul edilse de, kooperatifçilik alanındaki ilk gelişmeler Cumhuriyetin kurulduğu dönemlere denk gelmektedir. Bu dönemde Atatürk'ün kooperatifçiliğin katkı ve potansiyelini fark etmiş olması ile yaşamı boyunca kooperatifçiliğin içinde yer alması önem taşımaktadır. Kooperatifçilik ile ilgili ilk düzenlemeler de 1920 ile 1938 yılları arasında yapılmış olup, 1938'den 1960'lı yıllara kadar kooperatifçilik faaliyetleri daha pasif sürdürülmüştür. 1960'lı yıllarda kooperatifçilik faaliyetleri hız kazanmıştır. Bunda kooperatif faaliyetlerinin 1961 Anayasasında yer almasının da etkisi bulunmakta olup, 1961 Anayasasında devletin kooperatifçiliği desteklemesi konusunda tedbir alacağına vurgu yapılmış, devlet kooperatifçilik konusunda sorumlu duruma getirilmiştir. Kooperatifçilik konusundaki ilk faaliyetler ise tarım alanında başlamış, daha sonradan oluşan şartlar gereği; inşaat, taşımacılık, kredi, tüketim gibi alanlara da kaymıştır (Anonim, 2013).

2.6.1. Kooperatifçilikte örgütlenme

Türkiye'de kooperatifçiliğin sayısal büyüklüğü dünya geneline göre oldukça önemli bir yerdedir. Kooperatif sayısı dünya genelinin %10'una denk gelmesine karşın, ortak sayılarına bakıldığında bu sayının Türkiye'de oldukça düşük olduğu görülmektedir. Türkiye'de kurlu bulunan kooperatiflerin yaklaşık olarak 55.000 'i konut kooperatifidir. Üye sayılarına bakıldığında ise toplam sayının 2 milyonu geçmediği görülürken, Almanya'da 2.000 konut kooperatifinin yaklaşık 3 milyon civarında ortağı

vardır (Anonim, 2012). Türkiye'de kooperatifler daha çok konut ve tarım alanı ile ilgili iken diğer ülkelerde kooperatifçiliğin ekonomik ve toplumsal ihtiyacın bulunduğu her alana yayıldığı görülmektedir. Türkiye'de kooperatifçiliğin en fazla yaygınlaştığı dönemler, genel olarak devlet teşvikinin bulunduğu, uygun kredilerin sağlandığı dönemlere denk gelmektedir. Bu durum ekonomik ve sosyal ihtiyaç nedeniyle dayanışmadan çok, devletin sağladığı olanak ve kolaylıklardan yararlanmak için kooperatiflerin kurulduğunu göstermektedir (Uras, 2003).

Toplumlarsa toplumsal güvenin oluşması, insanların birbiri ile iş yapabilme yeteneklerini de arttırmaktadır. Ülkemizde güvene dayalı örgütlenmenin en önemli engellerinden bir tanesi de insanların birbirine güveninin olmamasından kaynaklanmaktadır. Yapılan bir araştırmada dünyadaki insanlar arası güven ölçülmüş, Türkiye'de diğer insanlara güvenenlerin oranı %6,5 olarak bulunmuştur (Çekiç ve Ökten, 2009). Güven unsurunun sosyal sermayenin belirleyici özelliğine sahip olduğu düşünüldüğünde, Türkiye açısından elde edilen bu sonuç, ortaya çıkan olumsuzlukları yeterince açıklamaktadır. Uluslararası kooperatifçilik faaliyetlerine bakıldığında da söz konusu sistemin uygulanmasında başarılı olunabilmesi için kooperatifçilik ilke ve değerlerine sahip çıkılması gerekmektedir. Bunun için kooperatiflerin düzenleyici kararlarına katılan, üyelerini denetleyen, üyelerine yeterli ve iyi hizmet sunan kooperatif yönetimlerine ihtiyaç vardır. Kooperatiflerin genel yapısı incelendiğinde üst örgütlenme ile ilgili yeni modele ihtiyaç bulunmakta olup, zorunlu örgütlenme modelleri de dahil çeşitli önerilerin tartışılması gerekmektedir (Anonim, 2012).

Devlet ve kooperatif arasındaki ilişki iki temel esas üzerine oturtulmuş olup, bunlardan birincisinde devletin kooperatif hareketlerine yön vermesi ve hukuksal olarak kooperatiflerin rolünün belirlenmesi; ikincisi ise ekonomik olarak devletin kooperatifçilik konusu ile ilgilenmesi zorunluluğudur (Demirci, 2006). Türkiye'deki kooperatiflerin sayısındaki artışlar genel olarak devlet teşvikinin sağlandığı dönemlere denk gelmiştir. Tarıma dayalı kooperatiflerin ise doğrudan devlet tarafından kurulduğu görülmektedir. Bu durum bize kooperatifçilikte devletin desteğinin önemli olduğunu göstermekte olup, kooperatiflerin sürdürülebilir bir yapıya sahip olabilmesi için toplum tabanına dayalı bir hareketin olmasına ihtiyaç duyulmaktadır (Eren, 2015). Türkiye'de devlet ve kooperatif ilişkileri devlet vesayeti ve üreticilerin örgütlenmesine neden olmuş, bu durum kooperatifçilik konusunda gerçek bir politikanın ortaya çıkmamasına yol açmıştır. Özellikle günümüzde yasal politikalar içerisine dahil edilse de yeterli

önlemin alınmaması ve kamu desteğinden mahrum kalınması gerçek anlamda iyileşme sağlayamamaktadır (Rehber, 2011).

Türkiye'de 2008 yılında Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından yürütülen bir çalışmada devlet kooperatif ilişkileri konusunda katılımcıların %34'ünün kooperatiflerin devlet himayesinde olması gerektiği sonucu ortaya çıkmıştır. Elde edilen sonuç, toplumun devlet desteğini istediğini göstermektedir. Bunun yanı sıra kooperatiflerde birden fazla sorumlunun bulunması, kooperatiflerde koordinasyon problemlerinin ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Anonim, 2012).

2.6.2. Kooperatifçilik ve Eğitim

Kooperatifçilikte eğitim ilkesi gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkelerde özellikle önem taşıdığı görülmekte olup, kooperatifçiliğin tam olarak uygulanmasında çok önemli bir yere sahip olduğunu göstermektedir. Özellikle Türkiye'de koşullar göz önüne alındığında kooperatifçilik konusunda yeterli eğitimin olmadığı gözlenmektedir. Bu nedenle de kooperatifçilik konusunda halkın bilinçli hareket etmediği söylenebilir. Gümrük ve Ticaret bakanlığının yürütmüş olduğu bir anket çalışmasında ankete dahil edilen kooperatif yöneticilerinin kooperatifçilik konusunda yeterli bilgiye sahip olmadığı görülmüştür. Bu durum kooperatiflerde bilinçli hareket etmeme, örgütlenme konusunda bilincin oluşmaması, yönetim ve denetimin bilinçli olmaması sorunlarına yol açmasının yanında kooperatifin de sağlıklı işlememesine neden olacaktır (Mülayim 2010).

Başarılı kooperatifler üzerine Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığının yapmış olduğu bir anket çalışmasına göre kooperatif üyelerinin %61,3'ü, üye olmayanların %95,4'ü üretmiş olduğu ürünleri kooperatiflere vermek yerine özel sektöre pazarlamaktadır. Satılan ürünlerin bedellerinin alınması noktasında ise alımların vadeye dayandığı görülmektedir. Aynı çalışmaya göre kooperatife üyelik esnasında üreticilere avans verilmemesi ortaklar tarafından dezavantaj olarak kabul edilmektedir (Can, 2015). Bu düşünce halen güncelliğini korumakta olup, neredeyse kooperatifçilik hareketlerinin hız kazanmaya başladığı 1960'lı yıllardan bu yana güncelliğini korumaktadır. Her ne kadar günümüzde kooperatifçilik ile ilgili düşünce 1960'lı yıllara nazaran eğitim öğretimin artmasına bağlı olarak artmış olsa da, 1960'lı yıllarda kooperatiflerin hükümetler tarafından oluşturulmuş bir sigorta şirketi konumunda olduğu düşüncesi hakimdi (Bilgin ve Tanıyıcı, 2008). Kooperatifçilik konusunda

eğitim, topluma verilmesi gereken eğitimlerin başında gelmektedir. Bu bilincin oluşturulmasında devletin önderlik yapması gerekmekte olup, kooperatifçilik bilincinin tabana yayılması gerekmektedir (Bilgin ve Tanıyıcı, 2008).

2.6.3. Kooperatiflerin Finansmanı

Türkiye'de kooperatifler kredi oranları ve öz sermayelerinin yetersizliği nedeniyle finansman güçlüğü ile karşı karşıyadır. Özellikle öz sermaye açısından kooperatif üyelerinin düşük paya sahip olması, birçok üyenin ise bu düşük üyelik payını bile ödeyememesi, bunun yanı sıra kooperatif üyelerini özendirici etkilerin bulunmaması sermaye yetersizliğine neden olmaktadır (Mülayim, 2010). Diğer sermaye yetersizliklerine bakıldığında ise, alınan karların düşük oranda olması, üyelerin sermaye katkısının düşük olması, hisse senedi ve tahvil benzeri varlıklar yoluyla kaynak edinilememesi gibi sorunlar sayılabilir. Böyle bir durumda da kooperatifler öz kaynak açısından kendi ihtiyaçlarını karşılamaktan uzak görüntü çizmektedir (Anonim, 2012).

Söz konusu sorunların çözülebilmesi için önlem almak adına genel olarak üyelik paylarının arttırılması düşünülse de, kooperatif üyelerinin küçük tüketici ve üreticilerden oluşması bunu engellemektedir. Durum böyle olunca yeni yasal düzenlemelerle ortaklık paylarının yükseltilmesi de bu payların çok fazla yükseltilemeyeceği düşünüldüğünde sorunu çözmemektedir (Mülayim, 2010). Bu durumun çözülmesinde en önemli çözüm yolunun söz konusu kooperatifler aracılığı ile kurulmuş bankalar olduğu düşünülmektedir. Kooperatif bankacılığı konusunda dünyada birçok olumlu örnek bulunmaktadır. Bu örnekler göz önüne alındığında Türkiye açısından bu durumun eksiklik olduğu görülmektedir. Kooperatiflere sermaye oluşturulması açısından bu bankaların kurulması zaman zaman dile getirilmekte olup, bunun oluşturulması için devletin desteğine ihtiyaç vardır (Eren, 2015).

2.6.4. Profesyonel yönetim ve denetim

Kooperatifçilikte denetim konusu kooperatiflerin gelişmesi açısından çok önemli bir yere sahip olup, Türkiye şartlarında kooperatifçiliğe bakıldığında denetimlerin yetersiz olduğu görülmektedir. Kooperatiflerin denetimleri genel olarak iç denetim, dış denetim ve üst yönetim tarafından denetlenme şeklinde üç şekilde

yapılmaktadır (Mülayim, 2010). İç denetimler genel olarak kooperatif faaliyetlerinin uygunluğunun kontrol edilmesi amacıyla yapılan denetimler olup, bu denetimler denetçi, ortak ve genel kurullar aracılığı ile yapılır. Uygulama şekline bakıldığında ise genel olarak denetim kurullarının raporlarının okunulması şeklinde yapılmaktadır. Bu işlem denetim kurulu üyeleri tarafından yürütülmekte olup, denetim kurulu üyelerinin genel olarak ehil kişilerden oluşmaması, mevzuat bilgilerinin eksik olması nedeniyle yeteri oranda uygulanamamaktadır (Anonim, 2012).

Üst denetimler yetkisini Kooperatifler kanunundan almakta olup, ilgili kanunun 75'nci maddesine göre üst denetimin kooperatiflere bağlı merkez birlikleri ile bunlara bağlı kooperatif ve birlikleri denetim yetkisi bulunmaktadır. Ayrıca Türkiye'de üst yönetimler istenilen seviyede olmadığı gibi, yeterince de güçlü değildir. Durum böyle olunca kooperatiflerde denetim kadrolarının oluşturulmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Öncelikle eğitici, yol gösterici ve hataların minimum olduğu denetim kooperatifler açısından önem taşımaktadır (Anonim, 2012).

Kooperatiflerdeki dış denetimler genel olarak bağımsız kuruluşlar veya bakanlık tarafından görevlendirilen personeller tarafından yapılmakta olup, kooperatifçilikte düzenli dış denetim sağlayan bir denetim sistemi olmaması işlemlerin standart şekilde yürütülmesinde yönetimin performansları incelenemediği gibi muhasebe sistemleri de denetlenememektedir. Devletin denetlemesi ise genel olarak genel kurullarda temsilci bulundurulması, hesap ve işlemlerin kontroller tarafından denetlenmesi ile ana sözleşmelerin onaylanması ve incelenmesi şeklinde yürütülmektedir. Fakat bu denetim gerek personel yetersizlikleri gerekse fazla sayıda kooperatif ve çok fazla şikâyetle karşılaşılması nedeniyle çoğu zaman gereği gibi yürütülememektedir (Anonim, 2012).

Öncelikle kooperatiflerin yeterince denetlenemediği açık olup, bu eksikliğin giderilmesinde kooperatif üst yönetimi oluşturulabileceği gibi, oluşturulacak kooperatif bankaları aracılığı ile mevcut demokratik yapı bozulmadan yapılabilir. Bunun en iyi örneği bağımsız ve sistematik bir yapıda olan ve Almanya'da faaliyet gösteren kooperatif denetim birlikleridir (Mülayim, 2010). Kooperatif yöneticilerine bakıldığında ise bu yöneticilerin tecrübe, yaş ve eğitim durumu gözetilmeden işbaşına geldikleri, iş başına gelmeleri ise Kooperatif Kanunu kapsamında kooperatif ortakları arasından genel kurullarda seçildikleri görülmektedir. Ayrıca yönetim kurulunun her yıl toplanması, kooperatif yöneticilerin her yıl için değişebilmesi sonucunu da doğurmakta olup, bu durum istikrarsız kooperatif yönetimlerine neden olmaktadır (Anonim, 2012).

Tüm bunların yanında kooperatiflerin büyük bölümü ölçek açısından oldukça küçüktür. Bu nedenle uzman personel ve yönetici bulundurulması zor olduğu gibi, kooperatifler üst yönetimlerin tecrübe ve bilgisinden yararlanamamaktadır. Ayrıca seçilen tecrübesiz ve ortaklar içerisinden göreve gelen yöneticiler yetenek ve bilgi eksikliği gibi nedenlerle kooperatiflerin başarısızlığı üzerinde önemli rol oynamaktadır. Bu durumda kooperatiflerin içerisinde yer aldığı sektöre göre ayakta kalabilmesi ve başarılı olabilmesi için uluslararası kabul görmüş kooperatifçilik yönetimini benimsemesi gerekmektedir. Ayrıca kooperatiflerin uzun, orta ve kısa vadeli hedeflerinin ve amaçlarının belirlenmesi, atanmış yöneticilerin denetlenmesi işlemlerine önem verilmesi, kooperatif ortakları ile ilişkilerin geliştirilmesine ağırlık verilmelidir. Beceri ve uzmanlık ile işletme yönünü kapsayan işlemlerde ise profesyonel kişilere yetki verilmesi, bu konuda yönetim anlayışının değiştirilmesi önem taşımaktadır (Anonim, 2012).

2.6.5. Yasal Durum

Türkiye'de kooperatifçilik faaliyetleri üç farklı bakanlık denetimi altındadır. Üç farklı bakanlığın kooperatifler konusunda söz sahibi olması denetim ve uygulama açısından farklılıkların ortaya çıkmasına neden olmakta, kooperatifin iştigal alanına göre yaklaşımlar farklılaşmaktadır. Bu durum uygulama birliğinin sağlanamamasına neden olduğu gibi, kooperatifler hakkındaki mevzuatların farklılığı da bu karışıklığa katkı sağlamaktadır. Bu durum tarım dışı ve tarım kooperatiflerinin tem mevzuat altında toplanması ve uygulama birliğinin sağlanması gerektiği konusunu gündeme getirmektedir (Mülayim, 2010).

Diğer taraftan tarım alanında faaliyet gösteren kooperatiflerin de farklı mevzuatlar kapsamında olduğu görülmektedir. Bu durum bize üreticilerin örgütlenmesinde farklı farklı yasalara tabi olunduğunu göstermektedir. Bunun yanında yetiştirici birliklerinin daha farklı bir mevzuata tabi olması durumu daha da karmaşık hale getirmektedir. Kooperatifler konusunda bu kadar mevzuatın bulunması toplumda mevzuat bolluğu karmaşası yaşanmasına neden olmaktadır (Rehber, 2011). Bu etkiler göz önünde bulundurulduğunda öncelikle bu karmaşıklığın giderilmesi gerekmekte olup, idari işlemlerin düzenlenmesinin esnek olması, yargı sürecinin uyuşmazlık kurulu ve ihtisas mahkemelerinde görülmesi, böylece değerlendirme konularına acil çözüm bulunması gerekmektedir (Anonim, 2012).

2.7. Kooperatifçilik ile İlgili Yapılmış Çalışmalar

Kooperatifler optimal düzeyde fiyat girdisi elde ederek, ürünlerin pazarlaması sırasında yüksek fiyat ve oldukça geniş bir yelpazeye ürün sağlama konusunda üreticilere avantaj sağlayan oluşumlardır. Aynı zamanda kooperatifçilik faaliyetleri ile üreticinin bireysel olarak elde edemediği rekabet ortamını sağlamakta, üreticilerin piyasalarda söz sahibi olmalarına yol açmaktadır. Türkiye'de tarım faaliyetlerinin ekonomiye olan katkısı düşünüldüğünde, kooperatifçilik konusunda tarım alanındaki kooperatifler de önemli bir yere sahip olduğu ortaya çıkmaktadır. Türkiye'de olduğu gibi tüm dünyada kooperatifler toplumların gelişmesi ve büyümesi ile büyümenin sürdürülebilir olması açısından katkısının olduğu görülmektedir (Özalp, 2017).

Literatürde kooperatifçilik ile ilgili çeşitli çalışmalar taranmıştır. Kooperatifçilik ile ilgili devletin birçok faaliyeti bulunduğu gibi, akademik alanda yapılmış çeşitli çalışmalar da bulunmaktadır. Arslan (2007)'ın Afyon'daki pancar ekicileri kooperatifinin yapılan finansal analizler sonucunda, bölgedeki pancar ekicileri kooperatifinin zayıf ve güçlü yönlerinin bulunması amacıyla yaptığı çalışma 2003, 2004 ve 2005 yıllarını kapsamaktadır. Çalışmada Pancar ekicileri kooperatifi ile Afyon pancar ekicileri kooperatifinin gelir tablosu ve bilanço gibi mali tabloları ile faaliyet raporları ve stok nizamları incelenmiştir. Yapılan çalışma sonucunda sektörle Afyon pancar ekicileri kooperatifinin varlık yapılarının paralellik gösterdiği, kaynak yapısında öz kaynakların yanında kısa ve uzun vadeli yabancı kaynaklardan yararlanıldığı sonucu elde edilmiştir. Gelir tablolarının incelenmesinden ise kooperatif satışlarının arttığı, 2005 yılında ise %5'lik bir kar oranına sahip olduğu sonucu elde edilmiştir.

Eren (2015)'in Bursa ilindeki süt işleyen tarım kooperatiflerinin analizlerini incelediği çalışmada toplam on beş adet tarımsal kalkınma kooperatiflerinin 2012 ile 2013 yıllarının kapsayan gelir tablosu ve bilançoları incelenmiştir. Yine aynı çalışmada ölçek olarak anket formundan yararlanılmış, elde edilen veriler yorumlanmıştır. Elde edilen bulgulara göre 2012 yılına göre 2013 yılında kooperatiflerin %33'ünün varlıksal anlamda büyüme gösterdiği, geri kalan %67'lik kısmının ise küçülme yaşadığı sonucu ortaya çıkmıştır. Çalışmadan ortaya çıkan diğer bir sonuç ise duran varlıklar konusunda kooperatiflerin %20'sinin duran varlıklarını arttırdığı, %33'ünün öz sermaye oranının yeterli olduğu, %20'sinin finansal olarak uzun vadeli borçlarının olduğu ve %47'sinin ise kısa vadeli borçlarının bulunduğu ve finansmanı bu şekilde karşıladığı sonucu elde edilmiştir.

Kılıç (2011)'in Samsun'daki tarım kalkınma kooperatiflerinin ortak kooperatif üzerine yaptığı analiz ile ilgili çalışmasında çiftçiler arasındaki ilişkiler, kooperatif ile ilişkilerin geliştirilmesi ve alınması gereken önlemlerin neler olduğunun ortaya konulması amaçlanmıştır. Çalışmada 9 kooperatif ile zayıf, orta ve güçlü ortak olarak değerlendirilebilecek 89 çiftçiye anket uygulanarak veriler elde edilmeye çalışılmıştır. Elde edilen verilere göre çalışmaya dahil edilen kooperatiflerin %11,1'i sebze alımı, %44,4'ü ise süt alımı yapmakta olup, ortaklardan %75,4'ü sütünü, %24,0'ı ise sebzesini kooperatife vermektedir. Çalışmadan elde edilen diğer bir sonuç ise kooperatif ortaklarının %43,8'inin gelirinin arttığıdır.

Özalp (2017)'nin Batı Akdeniz Bölgesindeki hayvancılık kooperatiflerinin performans analizlerinin incelendiği bir başka çalışmada, çalışmaya dahil edilen kooperatiflerin performanslarının ölçülmesinin yanında kooperatif etkinliklerinin belirlenmesi ve kooperatifler ile ortaklar arasındaki ilişkilerin ortaya konulması amaçlanmıştır. Çalışmada veri toplama aracı olarak anket formu kullanılmış olup, çalışmaya Burdur, Isparta ve Antalya illerinde faaliyet gösteren 100 kooperatif ile söz konusu kooperatiflere üye 212 kooperatif ortağı dahil edilmiştir. Elde edilen bulgulara göre kooperatiflerin mevcut kapasitelerinin yeterli olmaması nedeniyle kar elde etmelerinin mümkün olmadığı, çalışma alanındaki kooperatiflerin ortalama ortak sayısının 171 olduğu belirlenmiştir. Yine aynı çalışmadan elde edilen bulgulara göre kooperatiflerin net karları 21.054 Türk Lirası, ortalama aktif ve pasif toplamları ise 592.360 Türk Lirası olarak bulunmuştur.

Bilgin ve ark (2007)'nin Bergama, Edremit, Ayvalık, Burhaniye, Dikili, Altınova, Kınık, Zeytindağı, Havran, Gömeç ve Göçbeyli gibi ilçe, kasaba ve köylerde Tariş ortakları ile yüz yüze anket uygulayarak gerçekleştirdiği çalışma ile ortakların güven duygusu, kooperatifin performans ve tatmin ilişkisi araştırılmıştır. Çalışma 2003 yılında yapılmış olup, çalışmaya 127 denek dahil edilmiştir. Çalışmadan elde edilen verilere göre ortakların tatminini etkileyen faktörlerin başında kooperatif yöneticilerine duyulan güvenin geldiği, yöneticilerin güvenli olması halinde tatminin yüksek olduğu sonucu elde edilmiştir. Çalışmadan elde edilen diğer bir sonuç ise Tariş'in ortaklarına finansal getiri sağlamasının ortak bağlılığını arttırdığı sonucu elde edilmiştir.

Timurkaynak (2017)'nin Kayseri'deki Pancar Ekicileri Kooperatifine bağlı çiftçilerin memnuniyetlerinin belirlenmesi amacıyla yürüttüğü çalışma, Kayseri, Sivas ve Yozgat'taki toplam 170 ortağa anket formu uygulayarak yürütülmüştür. Çalışmadan elde edilen bulgulara göre ortakların %45,29'u Kayseri'de, %37,06'sı Sivas'ta,

%17,65'i ise Sivas'ta üretim yapmaktadır. Kooperatif ortaklarının tarımsal gelirlerine bakıldığında ise ortalama tarımsal gelirin 100.000 (%38,24) olduğu tespit edilmiş olup, ortakların %40'ının düzenli olarak kredi kullandığı, kredi kullanım miktarının ise 50.000 (%58,82) Türk Lirasına kadar olduğu tespit edilmiştir. Araştırmadan elde edilen diğer bir sonuç ise kooperatif performans başarısının kooperatife olan inancı arttırdığı yönündedir.

Boz ve Güvercin (2003) tarafından "Osmaniye'nin Düziçi ilçesindeki çiftçilerin sulu tarım deneyimleri ile ve sulama birliklerine bakış açılarının araştırıldığı çalışmada, araştırma konusu olan bölgede sulu tarım yapan yöre çiftçileri ile yüz yüze yapılan anket yoluyla veri toplamışlardır. Toplanan bu veriler analiz edilerek elde edilen sonuçlar araştırma sonucunda paylaşılmıştır. Sulu tarım yapan çiftçilerin ağırlıklı olarak salma sulama usulünü benimsedikleri, sulamaya yönelik herhangi bir eğitim ya da kurs almadıkları ve sulama yöntemi ve şekli ile ilgili aile büyüklerinden, yörede önder çiftçi kabul edilen kişilerden gördükleri usulleri uyguladıkları belirlenmiştir. Genel anlamda üreticilerde birlik yolu ile örgütlenmede su dağıtım işlemlerinin adil olmadığı, şebekelerin bakım ve onarımının yetersiz olduğu, birlik yönetimlerinin ve personelinin liyakat sistemi ile yapılmadığı, sulama birliklerinde, denetim ve su ücretleri konularında sıkıntılar olduğu tespit edilmiştir.

Tahmaz (2006) tarafından Asartepe'deki sulama birliği alanlarındaki su dağıtımının esaslarının belirlenmesi amacıyla yürüttüğü çalışmada, dünyada artan gıda ihtiyacının karşılanması için üretim fonksiyonlarının rantabl olarak kullanılmasının zorunlu olduğu, üretim artışı sağlanmanın sulu tarımın yaygınlaştırılması ile mevcut suyun planlı ve tasarruflu kullanılmasını zorunlu kıldığına vurgu yapılmıştır. Son çeyrek yüzyıla kadar olan süreçte sulama şebekelerinin yönetiminde ve su dağıtım planlamalarında devlet ön planda iken son zamanlarda sulama yönetiminin örgütlü çiftçi birliklerine devredilmesi usulünün ağırlık kazandığı belirtilmiştir. Su kaynaklarının ve dağıtım planlamasının birliklere devredilmesi ile birlikte farklı sorunların ortaya çıktığı, sulama ücretleri ve tahsilat sorunlarının olduğu, tasarrufun aksine aşırı su kullanımının ortaya çıktığı tespit edilmiştir. Çalışmadan aşırı su kullanmanın doğal sonucu olarak verim azalması, su erozyonu, besin maddesi yıkanması ve çoraklaşma gibi farklı sorunların da ortaya çıktığı sonucu elde edilmiştir.

Everest ve Yercan (2012)'nin yoksullukla mücadelede kooperatiflerin önemini araştırdığı çalışmada, insanların örgütlü olarak yaşama ihtiyaçları ile birlikte ortaya çıkmaya başlayan kooperatifçilik olgusunun ülkemizde de gelişmeye başlaması

neticesinde gerekli yasal düzenlemelerin yapıldığı ve teşvik edildiği ortaya konulmuştur. Türkiye'de değişik dönemlerde çıkarılan kanunlarla örgütlenmelere fırsat tanınmış ve çok sayıda kooperatif kurulduğu belirtilmiştir. Bunların ortak sayısı olarak yaklaşık 4,5 milyon civarında olduğu belirtilmiştir. Çalışmada diğer kooperatiflerden Tarım Kredi Kooperatifleri üzerinde durulmuş ve ortaklarına sağladığı faydalar ve ülke ekonomisine katkıları ortaya konulmuştur. Veri toplama ve veri analizlerinde Çanakkale ili Merkez Tarım Kredi Kooperatifinin faaliyetleri baz alınmıştır.

Sanlı (2010)'nın Tokat ilindeki Tarım ve Köyişleri Bakanlığı tarafından uygulanan hayvancılık projelerinin kooperatif örgüt ve ortaklarına etkilerinin araştırıldığı çalışmada, kırsalda kalkınmaya katkı sağlamak amacı ile Devlet politikaları çerçevesinde değişik dönemlerde uygulamaları sağlanan hayvancılık projelerinden kooperatifler kanalı ile faydalanan ortakların örgütlenme ve kırsal kalkınmada etkinliğinin ölçülmesi hedeflenmiştir. Tokat İli özelinde yapılan ve projelerden faydalanan kooperatif ortakları ile yapılan anketlerle veriler toplanılmış ve analize tabi tutulmuştur. Analizlerin sonucunda projelerin faydalarının belirgin bir ekonomik getirisinin olduğunun yanında örgütlenme bilinci oluşturduğu ve yörede yem bitkileri de dahil olmak üzere ürün desenini de değiştirdiği tespiti yapılmıştır.

Akıllı (2011)'in Antalya ilindeki sulama birliklerini araştırdığı çalışmada tatlı su kaynaklarının kıt ve yetersiz olduğu halde bu kaynakların yaklaşık %67'lik bir oranının tarımsal sulamada kullanıldığına vurgu yapılmaktadır. Yine aynı çalışmada suyun tasarruflu kullanımının yanı sıra, temini ve dağıtımı gibi hususlarda ortaya çıkan yatırım maliyetlerinin de suyun kullanıcısı ve paydaşları tarafından "katılımcılık" gibi sosyolojik bir olgu üzerinden üreticilere devredilmesi konusunu ele almıştır. Suyun kullanımı devrini gerçekleştirirken merkezden yerele doğru aktarımında yaşanan güçlükler üretici ve devlet açısından değerlendirilirken Antalya ili örnek alınmıştır. Veri toplama ve analiz işlemelerinin tamamlanmasından sonra ortaya Katılımcı su yönetiminin sosyolojik bir olgudan ziyade iktisadi bir durum olduğu ortaya konulmuş ve mali güçlüklerin fazla olması nedeniyle Dünya Bankası tarafından uygulanmak istenilen Katılımcı Su Yönetiminin sürdürülebilir olmadığı ortaya konulmuştur.

Özen (2013)'in Edirne ili Meriç ilçesi Karayusuflu Köyü'nün kalkınma kooperatifleri içerisindeki yerini konu alan çalışma kapsamında ülkelerin merkezden yerele doğru teşkilatlanması göz önüne alındığında, taşra diye sayılan en uç noktayı köylerin oluşturmakta olduğu değerlendirilmiştir. Taşra olarak kabul edilen ve yoğun olarak tarımsal faaliyetler yaparak geçimlerini sağlayan bu bölgelerde hizmet akışı

içerisinde dezavantajlarını ortadan kaldırmak için kesin çözüm yolu bulunamamış ve bu açığı giderebilecek ve kalkınmayı taşraya yaygınlaştırabilecek en etkin yolun örgütlenme yolu ile olabileceği ve bu seçeneklerden en önemlisinin "kooperatifçilik" olduğu sonucuna varılmıştır.

Türkiye'de sulama alanında faaliyette bulunan örgütlenme sayısı 3 farklı tiptedir. Birinci tipe, devletin bizzat öncülük ettiği ve büyük yatırım projeleri sonrasında ortaya çıkan kamu sulamalarıdır. İkinci tipe ise yine devletin önderlik ettiği ve çiftçilerin talebi doğrultusunda kurulmasına onay verilen sulama kooperatifleri aracılığı ile yapılan sulama faaliyetleridir. Üçüncü tipe ise sadece işletmecilik bağlamında devletin önderlik ettiği ve sulamaya açılan alanlara su ve sulama sistemi sağladığı yöntemdir. Bu tipte suyu devlet sağlamakta, ancak çiftçilerden su bedelinin toplanması sulama birlikleri aracılığı ile yapılmaktadır. Sulama Birlikleri 8/03/2011 tarihinde kabul edilen "Sulama Birlikleri Kanunu"na tabi olarak faaliyetlerini sürdürmektedir. Kanun Resmi Gazetenin 22/03/2011 tarihinde yayınlanan 27882 sayılı nüshasında verilmiştir. Buna göre birlikler devletin sulama suyu götürdüğü alanlarda işletmecilik faaliyetleri yapmak üzere yetkilendirilmiştir.

Bu çalışmada incelenen konu sulama kooperatifleri aracılığı ile yapılan faaliyetlerin bilançolarıdır. Dolayısıyla sulama sistemlerindeki uygulamalar çalışma kapsamın içinde değildir.

3. MATERYAL VE YÖNTEM

3.1. Materyal

Araştırmada Çumra ilçesinde tarımsal sulama alanında faaliyet gösteren ve Kanun gereği yıllık olağan genel kurullarını tamamlamış olan sulama kooperatiflerinin, 2014 - 2015 yıllarına ait mali müşavirler kontrolünden geçen bilançolarına ait veriler kullanılmıştır. Çalışmada ayrıca, İl Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğünden alınan bilançolarının incelenmesi ile elde edilen veriler kullanılmıştır. 10.05.1969 tarih ve 13195 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu'nun 45'nci maddesinde kooperatif genel kurullarının gerektiğinde ve olağan durumlarda toplanacağı, olağan toplantıların ise her hesap dönemi sonundan başlamak üzere altı ay içerisinde olağan üstü olarak toplanmasının zorunlu olduğu belirtilmektedir. Yapılan genel kurul toplantısından sonra genel kurul evraklarının onaylanmasını müteakip Ticaret Sicil Gazetesinde ilan edilme süreçlerinin devam etmesi nedeniyle 2016 yılı bilançoları dikkate alınamamış, sürecin tamamlandığı 2014 ve 2015 yılları bilançoları üzerinden analizler yapılmıştır.

Ayrıca araştırmada kullanılacak teorik bilgiler için Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Uluslararası Kooperatifler Birliği (ICA), Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerinin yanı sıra araştırma konusu ile ilgili literatürde yer alan ve daha önce yapılmış araştırmalardan da faydalanılmıştır.

3.2. Yöntem

Bu çalışma, Konya ili Çumra ilçesinde bulunan ve 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu kapsamında faaliyet gösteren toplam 25 adet tarımsal sulama kooperatifinin finansal durumlarının incelenmesi ile kuyu sayılarına göre finansal durum ve kar-zarar durumlarını analiz etmek amacıyla yapılmıştır. Bu amaç çerçevesinde Çumra ilçesinde faaliyet gösteren kooperatiflerin 2014 ve 2015 yıllarına ait bilançoları incelenmiştir (Tablo 3.1.).

Tablo 3.1.Araştırma Bölgesinde Mevcut Bulunan Sulama Kooperatifleri

Çumra Bölgesinde Yeraltı Sulama Suyunu Kullanan Kooperatifler	**Kooperatifin Kuruluş Tarihi**	**Kooperatifin Sahip Olduğu Kuyu Sayısı**	**Kullanılan Sulama Sistemi**	**Sulanan Toplam Alan (Ha)**	**Sulama Faaliyetinde Bulunan Çiftçi Sayısı**
Adakale	1982	8	Yağmurlama	850	65
Alibeyhüyügü	1967	116	Yağmurlama	4468	963
Apa	1974	17	Salma Sul.	560	131
Apasaraycık	1993	3	Yağmurlama	245	61
Arıkören	1965	71	Salma Sul.	3170	332
Avdul	1981	20	Sal.S.+Yağ.	584	113
Beylerce	1979	3	Salma Sul.	180	19
Büyükaşlama	1985	49	Sal.S.+Yağ.	1552	222
Dineksaray	1975	26	Sal.S.+Yağ.	1333	99
Dinlendik	1972	35	Salma Sul.	990	117
Erentepe	1977	32	Yağmurlama	1174	114
Fethiye Köyü	2001	13	Yağmurlama	900	40
Gökhüyük	1972	11	Salma Sul.	918	113
Güvercinlik	1989	15	Sal.S.+Yağ.	890	156
İçeriçumra	1973	96	Yağmurlama	5500	1272
İnli	1974	55	Sal.S.+Yağ.	2187	165
Kuzucu	1975	31	Sal.S.+Yağ.	653	155
Okçu	1968	65	Salma Sul.	3133	369
Seçme	1986	7	Salma Sul.	243	39
Sürgüç	1986	23	Sal.S.+Yağ.	1023	145
Taşağıl	1981	30	Yağmurlama	1070	120
Türkmen Karahüyük	1994	18	Yağmurlama	1066	174
Türkmencamili	1975	72	Sal.S.+Yağ.	3404	323
Uzunkuyu	1975	43	Salma Sul.	1690	168
Üçhüyük Köyü	2001	Faal olmayan			27
Ürünlü	1986	8	Yağmurlama	506	80
Yenisu	1985	8	Salma Sul.	507	98
Yörükcamili	1973	7	Salma Sul.	120	70
TOPLAM		**882**		**38916**	5750

Yıllık olağan genel kurullarını tamamlamış olan kooperatiflerin bilançoları İl Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü'nden elde edilmiştir. Finansal tablo analizleri; analiz yapılacak işletmelerin bir veya daha fazla dönemdeki finansal tablolarının birbiri ile ilişkilerinin analiz yöntemleri kullanarak inceleme ve yorumlama yolu ile işletme koşullarının değerlendirilmesidir (Akdoğan ve Tenker, 2007). Bu kapsamda yapılan araştırmada 2014 ve 2015 yılı bilançoları yıllar itibariyle karşılaştırmalı olarak incelenmiş, kooperatiflerin her iki zaman dilimi içerisinde finansal gelişimlerinin yanında, kooperatiflerin kendi aralarındaki finansal gelişimleri kıyaslamalı olarak karşılaştırılmıştır. Yapılan analizler sırasında karşılaştırmalı tablo analizleri, yüzde ve dikey analizi, eğilim yüzdesi ve trend analizi ile oran analizlerinden yararlanılmıştır (Akdoğan ve Tenker, 2007).

Muhasebe bilgi sistemlerinden elde edilen veriler ve finansal tablolar, bu veri ve tabloları kullananlar açısından yorumlanabilir ve anlaşılabilir olması gerekmektedir. Bu nedenle çalışmamızda da finansal analiz teknik ve yöntemlerinden yararlanılmıştır. Bu çerçevede finansal analizlerden elde edilen rakamlar, geçmiş yıl verileri ile sektör ortalamalarının karşılaştırılmıştır. Ayrıca kooperatiflerin sermaye yapılarından kurumların başarı ve gücünü saptayabilmek için diğer işletme sonuçları ve daha önceki yıllara ait verileri ile karşılaştırmalar yapılmıştır. Böylece yapılan analizler sonucunda işletmelerin faaliyeti ve sermaye yapısı üzerinden oranlar elde edilmiştir. Çalışmada kullanılan başlıca analiz yöntemleri şunlardır.

- Karşılaştırmalı tablolar analizi,
- Dikey yüzdeler tekniği,
- Eğilim yüzdeleri tekniği,
- Oran analizi,
- Karşılaştırmalı tablolar analizi (Yatay analiz)

Karşılaştırmalı analizler dinamik bir yapıya sahiptir. Bu nedenle kullanılan bu yöntemle farklı dönemlerdeki işletme faaliyetlerine ait özet tabloların birbiri ile karşılaştırılması, incelenmesi ile ortaya çıkan verilerin değerlendirilmesi mümkün olmaktadır (Çetin ve Tip, 2005). Farklı işletmelerin mali tablolardaki kalemler arasında karşılaştırma yapılabilmesi için, bu verilerin aynı döneme ait olması, tablo bilgilerinin benzer muhasebe ilke ve kavramlarına göre hazırlanmış olması gerekmektedir. Aynı zamanda tabloların karşılaştırılmasında enflasyonun dikkatli uygulanması gerekmekte olup, enflasyonun mali tabloları bozmaması, özellikle yüksek enflasyonda farklı yorumlar elde edilebilecek sonuçların bulunmamasına dikkat edilmesi gerekir (Çabuk

ve Lazol, 2009). Bir önceki dönem bilançosu ile cari döneme ait bilançonun karşılaştırılması esnasında önceki döneme ait bilançonun parasal kalemlerde dahil olmak üzere tüm kalemlerinin cari dönem satın alma gücü açısından gösterilmesi gerekmektedir. Bunun yapılabilmesi için de önceki döneme ait bilançoların tüm kalemlerinin düzeltme katsayıları ile çarpılması, böylece cari dönem değerlerine taşınması gerekmektedir. Düzeltme katsayılarının elde edilmesinde ise, cari dönem endeksinin önceki döneme ait endekse bölünerek elde edilmesi gerekmekte olup, kullanılan endeks toptan eşya fiyat endeksleridir (Köroğlu ve Uçma, 2005). Finansal analiz çeşitli analiz teknikleriyle yorumlanmaktadır. İşletmenin finansal tabloları devamlı bir yıla ait olduğu için işletmenin finansal durumunun geçmişini ve geleceğini sadece bu tablolara bakarak anlaşılmaz. Buradaki bilgilerin işlenerek finansal kararlara bağlanabilmesi finansal analiz teknikleriyle incelenmesi gerekmektedir. Finansal analiz tekniklerinde genel olarak yukarıda verilen teknikler kullanılmaktadır. Oran analiz tekniği işletmelerin finansal durumu ve faaliyet sonuçlarını kendi içinde ve aynı veya farklı sektörden diğer işletmelerin sonuçlarıyla karşılaştırılarak incelemek amacıyla kullanılır. Bu oranlar sadece bir döneme ait olabileceği gibi, birden fazla döneme de ait olabilir. Oran analiz tekniği işletmelerin mevcut durumu, yönetim yeterliliği, finansal kararlar gibi etmenlerin durumunu anlamaya yardımcı olur. Oranlar, finansal tabloda yer alan değerler arasındaki ilişkileri kurmaya yarar. Oran analiz tekniğinde kullanılan oranlar çeşitli şekillerde olabilir. Cari oran, dönen varlıkların kısa vadeli borçlara olan oranıdır. Cari oran işletmenin kısa vadeli borçlarını ödeme gücünü belirler. Bu orana işletme sermayesi oranı da denmektedir. Cari oran işletmenin kısa vadeli borçlarını ödeme yeteneğini ölçmek ve net işletme sermayesinin yeterli olup olmadığını belirlemek amacıyla hesaplanır. Likidite oranı kısa vadeli borçların ödeme gücünün saptanmasına yarar. Bu oran, cari oranı tamamlayan ve cari oranı daha anlamlı kılan bir orandır. Likidite oranı, dönen varlıklardan stoklar düşüldükten sonra kalan tutarın, kısa vadeli borçlar toplamına bölünmesiyle bulunur. Likidite oranı, cari oranda olduğu gibi stokları kapsamaması nedeniyle daha üstün gözükür. Likidite oranına asit-test oranı da denmektedir. Hazır değerler oranı kasa, bankalar, hisse senetleri ve tahvillerin kısa vadeli borçlara bölünmesiyle bulunur. Hazır değerler oranına nakit oranı da denilmektedir. Hisse senetlerinin ve tahvillerin net değerleriyle yer alması gerekmektedir. Hazır değerler oranı, işletmenin stoklarının satışının durması veya yavaşlaması ile senetli ve senetsiz alacaklarının tahsilinin durması veya yavaşlaması durumunda o işletmenin kısa vadeli borçlarını ödeme gücünün ne olacağını gösterir.

4. ARAŞTIRMA SONUÇLARI VE TARTIŞMA

4.1. Karşılaştırmalı Tablo Analizi Bulguları

Karşılaştırmalı tablo analizleri dinamik bir yapıya sahip olup, bu analizlerde kurumların faaliyetlerinden elde edilen sonuçlara göre farklı tarihlerde düzenlenen özet tablolar karşılaştırılmakta, incelenmekte ve değerlendirilmektedir (Çetin ve Tipi, 2007). Yapmış olduğumuz çalışmada da karşılaştırmalı tablo analizlerinde yararlanılmıştır. Elde edilen mali tablo rakamlarının enflasyon ortamı da dikkate alınarak eşdeğer olması için muhasebe ilke ve kavramlarına uygun şekilde düzenlenmesine özen gösterilmiştir. Böylece elde edilen bulguların farklı yorumlanması ve ortaya çıkacak sonuçların bozulmasının önüne geçilmesi amaçlanmıştır.

Ayrıca önceki dönem bilançoları ile cari dönem bilançolarının tüm kalemlerinin sağlıklı bir şekilde karşılaştırılmasının sağlanabilmesi için parasal kalemler de dahil olmak üzere düzeltme katsayısı ile çarpılmış, 2014 yılı verileri 2015 yılı verileri ile eşdeğer hale getirilmiştir. Bilançoların çarpılmasında kullanılan düzeltme katsayısı formülü aşağıda yer almakta olup, düzeltme endeksinin bulunmasında Türkiye İstatistik Kurumu'nun 2014 yılı ve 2015 yılı toptan eşya fiyat endekslerinden yararlanılmıştır.

$$\text{Düzeltme Katsayısı} = \frac{\text{Cari dönem endeksi}}{\text{Önceki dönem endeksi}} \qquad (4.1)$$

Türkiye İstatistik Kurumu 2014 yılı ve 2015 yılı Aralık ayı toptan eşya fiyatları endeksi sırasıyla 17104,52 ve 18081,44 olup, Türkiye İstatistik Kurumu'nun 2014 yılı toptan eşya fiyat endeksi ve 2015 yılına ait toptan eşya fiyat endeksleri tablosu Tablo 4.1.'de yer almaktadır.

Tablo 4.1. 2014 ve 2015 yıllarına ait toptan eşya fiyat endeksi

Yıl	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık
2014	17028,36	17100,16	17245,94	17404,25	17235,79	**17104,52**
2015	17095,81	18162,17	18439,72	18402,73	18140,91	**18081,44**

TUİK'den alınan 2014 ve 2015 yıllarına ait toptan eşya fiyat endeksinden yapılan hesaplama ile düzeltme katsayısı 1.057 olarak bulunmuştur. Elde edilen bu

değer, mali tabloları incelenen 25 adet kooperatifin stoklarının düzeltilmesi amacıyla, stok değerlerinin hesaplanmasında düzeltme katsayısı kullanılmıştır. Ortalama düzeltme katsayısı cari dönem endeksinin, önceki dönem ve cari dönem endeksinin toplamının 2'ye bölünmesi sonucunda elde edilmektedir. Ortalama düzeltme katsayısı ile ilgili formül aşağıda yer almaktadır.

$$\text{Ortalama düzeltme katsayısı} = \frac{\text{Cari dönem endeksi}}{(\text{Cari dönem endeksi} + \text{Önceki dönem endeksi})/2} \quad (4.2)$$

TUİK verileri kullanılarak 2014 yılı Aralık ayı toptan eşya fiyatları endeksinin 17104,52, 2015 yılı Aralık ayı toptan eşya fiyatları endeksinin 18081,44 olarak görüldüğünden bu değerlerin formüle uygulanması sonucunda ortalama düzeltme katsayısı değeri 1.028 olarak bulunmuştur. İncelenen kooperatiflerin bilançolarının düzeltilmiş değerleri Tablo 4.2.'de yer almaktadır.

Mali tablo analizlerindeki değişimler 2015 yılı varlıklarının 2014 yılı aktif varlıklarından çıkarılarak elde edilmiştir. Hesaplanan değerlerin hem tutar, hem de yüzdelik ifade olarak dikkate alınacağı göz önünde bulundurularak, öncelikle 2015 yılının değeri 2014 yılı değerinden çıkarılarak mutlak değer elde edilmiş, arkasından değişim miktarlarının gözden kaçırılmaması için yüzdelik oranlar hesaplanmıştır. Yüzdelik oranların hesaplanmasında elde edilen mutlak değer 2014 yılının değerine bölünmüş olup, mutlak değer ve yüzde değeri formülleri aşağıda yer almaktadır.

$$\text{Mutlak Değer} = \text{2'nci Yılın Değeri} - \text{1'nci Yılın Değeri} \quad (4.3)$$

$$\text{YÜZDE DEĞERİ} = \frac{\text{MUTLAK DEĞER}}{\text{1. YILIN DEĞERİ}} \quad (4.4)$$

Mali tablolardaki değişim oranlarına bakıldığında en büyük değişimin K13 ve K24 kodlu kooperatiflerde olduğu görülmüştür. Her iki kooperatifin aktif varlıklarına bakıldığında, bu durumun kooperatiflerde 2014 yılı aktif varlığının olmamasından kaynaklandığı görülmektedir. Bu iki kooperatifin dışında diğer kooperatiflerin aktif varlıklarındaki artışlara bakıldığında K7'nin %14,84 oranında, K1'in %10,13 oranında, K17'nin %9,46 oranında, K6'nın %6,00 oranında, K9'un %4,58 oranında artış gösterdiği görülmüştür. Değerlendirmeye alınan toplam 25 kooperatif arasında aktif varlığında artış olanlar işletmelerin bir önceki yıla oranla büyüdüğünü gösterirken,

bunun tersi olarak bir önceki yıla göre aktif varlığında azalma olan kooperatiflerin küçüldüğü sonucu çıkarılmaktadır. Tablonun incelenmesinden K18 ve K21 kodlu kooperatiflerin 2015 yılı varlığının olmadığı görülmektedir. Büyüme oranları incelendiğinde toplam 25 kooperatifin ortalama büyüme oranı, 2015 yılına göre %-0,06 olarak bulunmuştur. Bu durumda incelenen kooperatif bilançolarında kooperatiflerin küçülmekte olduğu ortaya çıkmıştır.

Tablo 4.2. Kooperatiflerin aktif varlıklarının değişim oranı

KODU	ADI	2014	2014 (Düzeltilmiş)	2015	Fark	Değişim Oranı (%)
K1	TÜRKMEN CAMİLİ	2.608.580,79	2.681.621,05	2.953.227,48	271.606,43	10,13
K2	YÖRÜKCAMİLİ	230.356,70	236.806,69	235.046,08	-1.760,61	-0,74
K3	KARAHÜYÜK	1.183.632,89	1.216.774,61	1.036.649,56	-180.125,05	-14,80
K4	DİNEK-DİNEKSARAY	992.311,64	1.020.096,37	932.747,08	-87.349,29	-8,56
K5	KUZUCU	523.649,01	538.311,18	437.451,21	-100.859,97	-18,74
K6	İÇERİÇUMRA	5.670.800,52	5.829.582,93	6.179.198,70	349.615,77	6,00
K7	OKÇU	1.957.620,70	2.012.434,08	2.311.075,93	298.641,85	14,84
K8	SEÇME	62.127,96	63.867,54	62.127,96	-1.739,58	-2,72
K9	İNLİ	1.351.101,64	1.388.932,49	1.452.550,43	63.617,94	4,58
K10	ERENTEPE	826.609,49	849.754,56	819.570,36	-30.184,20	-3,55
K11	BÜYÜKAŞLAMA	1.838.729,78	1.890.214,21	1.522.650,49	-367.563,72	-19,45
K12	ARIKÖREN	1.614.892,03	1.660.109,01	1.567.981,61	-92.127,40	-5,55
K13	TAŞAĞIL	0,00	0,00	795.992,47	795.992,47	100,00
K14	ÜRÜNLÜ	79.226,85	81.445,20	72.846,45	-8.598,75	-10,56
K15	DİNLENDİK	1.414.994,94	1.454.614,80	1.340.531,83	-114.082,97	-7,84
K16	UZUNKUYU	27.699,30	28.474,88	7.839,13	-20.635,75	-72,47
K17	ADAKALE	285.203,19	293.188,88	320.910,63	27.721,75	9,46
K18	APASARAYCIK	5.032,80	5.173,72	0,00	-5.173,72	-100,00
K19	AVDUL	680.615,34	699.672,57	666.228,02	-33.444,55	-4,78
K20	GÜVERCİNLİK	736.728,39	757.356,78	655.557,81	-101.798,97	-13,44
K21	ABH	2.589.747,48	2.662.260,41	0,00	-2.662.260,41	-100,00
K22	GÖKHÜYÜK	77.341,06	79.506,61	73.386,06	-6.120,55	-7,70
K23	FETHİYE	313.138,30	321.906,17	312.103,55	-9.802,62	-3,05
K24	YENİSU	0,00	0,00	17.701,29	17.701,29	100,00
K25	BEYLERCE	12.537,32	12.888,36	12.537,32	-351,04	-2,72
Ortalama		1.003.307,12	1.031.399,72	951.436,46	-79.963,27	-0,06

Çalışma sermayesi işletmelerin faaliyetlerine başlayabilmesi ve sürdürülebilmesi amacıyla kullanılabilen ve kısa dönemde paraya çevirme özelliği olan varlıklar ile

yapılan harcamaları ifade etmektedir (Aydın ve ark., 2012). Net çalışma sermayesi dönen varlıkların kısa vadeli yabancı kaynaklardan çıkarılması ile bulunmakta olup, net çalışma sermayesi ile ilgili formül aşağıda yer almaktadır.

$$\text{Net çalışma sermayesi} = \text{Dönen Varlıklar} - \text{Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar} \quad (4.5)$$

Kooperatiflerin dönen varlıklarındaki değişim oranına bakıldığında ise K13 ve K24 kodlu kooperatiflerinde değişimin 2014 yılına oranla 2015 yılında %100 olarak gerçekleştiği görülmüştür. Bu kooperatiflerdeki dönen varlıklar değişiminde görülen bu durumun temel nedeni 2014 yılındaki dönen varlıklarının olmamasından kaynaklanmaktadır. Kooperatiflerin bu şekilde mali tablolarının zayıflığı, kooperatif kaynaklarının yatırıma ya da işletmeye yönlendirilmediği sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Kooperatiflerde ileriye yönelik eylem planlarının olmaması, kooperatiflerin yıllık mali yükümlülükleri dışında faaliyette bulunmadığını göstermektedir.

Tablo 4.3. Kooperatiflerin dönen yabancı kaynaklarındaki değişim oranı

KODU	ADI	DÖNEN VARLIKLAR				
		2014	2014 (Düzeltilmiş)	2015	Fark	Oran (%)
K1	TÜRKMEN CAMİLİ	2.432.540,52	2.500.651,65	2.737.215,18	236.563,53	9,72
K2	YÖRÜKCAMİLİ	228.516,65	234.915,12	233.206,03	-1.709,09	-0,75
K3	KARAHÜYÜK	1.133.423,89	1.165.159,76	984.300,64	-180.859,12	-15,96
K4	DİNEK-DİNEKSARAY	985.993,82	1.013.601,65	926.429,26	-87.172,39	-8,84
K5	KUZUCU	478.491,53	491.889,29	393.524,65	-98.364,64	-20,56
K6	İÇERİÇUMRA	4.451.649,25	4.576.295,43	4.686.789,29	110.493,86	2,48
K7	OKÇU	1.668.034,14	1.714.739,10	2.093.637,38	378.898,28	22,72
K8	SEÇME	62.127,96	63.867,54	62.127,96	-1.739,58	-2,80
K9	İNLİ	1.207.042,00	1.240.839,18	1.308.490,79	67.651,61	5,60
K10	ERENTEPE	246.870,47	253.782,84	239.831,34	-13.951,50	-5,65
K11	BÜYÜKAŞLAMA	1.823.637,67	1.874.699,52	1.507.558,38	-367.141,14	-20,13
K12	ARIKÖREN	1.257.480,33	1.292.689,78	1.276.317,83	-16.371,95	-1,30
K13	TAŞAĞIL	0,00	0,00	778.276,75	778.276,75	100,00
K14	ÜRÜNLÜ	79.226,85	81.445,20	72.846,45	-8.598,75	-10,85
K15	DİNLENDİK	1.288.525,55	1.324.604,27	1.214.229,66	-110.374,61	-8,57
K16	UZUNKUYU	22.392,25	23.019,23	2.532,08	-20.487,15	-91,49
K17	ADAKALE	283.073,19	290.999,24	318.780,63	27.781,39	9,81
K18	APASARAYCIK	5.032,80	5.173,72	0,00	-5.173,72	-102,80
K19	AVDUL	644.629,14	662.678,76	630.241,82	-32.436,94	-5,03
K20	GÜVERCİNLİK	724.112,60	744.387,75	642.942,02	-101.445,73	-14,01
K21	ABH	1.491.918,32	1.533.692,03	0,00	-1.533.692,03	-102,80
K22	GÖKHÜYÜK	33.421,91	34.357,72	29.466,91	-4.890,81	-14,63
K23	FETHİYE	312.883,30	321.644,03	311.848,55	-9.795,48	-3,13
K24	YENİSU	0,00	0,00	17.701,29	17.701,29	100,00
K25	BEYLERCE	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Ortalama		834.440,97	857.805,31	818.731,80	-39.073,52	-4,68

İncelenen Kooperatiflerin Dönen Yabancı varlıklarındaki diğer artışlara bakıldığında kodu, K7'nin %22,72, K17'nin %9,81, K1'in %9,72, K9'un %5,60, K6'nın %2,48 oranında arttığı görülmüştür. Dönen varlıklarında azalış olanlar ise; kodu K2, K3, K4, K5, K8, K10, K11, K12, K14, K15, K16, K18, K19, K20, K21, K22 ve K23'dür. İncelenen kooperatiflerin dönen varlıklarındaki ortalama değişim oranı %-4,68 oranında azalmış olup, Kooperatiflerin dönen varlıklarının değişim oranları Tablo 4.3.'de yer almaktadır. Bu durum kooperatiflerin borçluluk durumlarının azalmakta olduğunu göstermektedir.

Kooperatiflerin kısa vadeli borçlarındaki değişim oranlarına bakıldığında ise en yüksek oranın %609,43 oranı ile K14 kodlu kooperatifte, %204,74 ile K16'da,

%198,21 ile K6'da, %100,00 ile K13 ve K24'de, %8,54 ile K25'de, %3,24 ile K1'de, %2,98 ile K22'de, %2,58 ile K18 kodlu kooperatiflerde gerçekleştiği görülür. Kısa vadeli borç değişimleri azalan kooperatifler ise; K2, K3, K4, K5, K7, K8, K9, K10, K11, K12, K15, K17, K19, K20, K23 kodlu olan kooperatiflerdir. Kooperatiflerin kısa vadeli ortalama borç değişim oranı %-11,53 oranında gerçekleşmiş olup, kısa vadeli değişim oranları Tablo 4.4.'de yer almaktadır. Bu durum kooperatiflerin bilançolarında iyileşmeler olduğunun açık bir göstergesidir.

Tablo 4.4. Kooperatiflerin kısa vadeli yabancı varlıklarındaki değişim oranları

KODU	ADI	KISAVADELİ				
		2014	2014 (Düzeltilmiş)	2015	Fark	Oran (%)
K1	TÜRKMEN CAMİLİ	2.693.672,10	2.769.094,92	2.856.262,11	87.167,19	3,24
K2	YÖRÜKCAMİLİ	242.644,99	249.439,05	242.747,03	-6.692,02	-2,76
K3	KARAHÜYÜK	947.603,64	974.136,54	849.453,50	-124.683,04	-13,16
K4	DİNEK-DİNEKSARAY	1.075.142,42	1.105.246,41	0,00	-1.105.246,41	-102,80
K5	KUZUCU	421.381,13	433.179,80	331.638,80	-101.541,00	-24,10
K6	İÇERİÇUMRA	195.983,57	201.471,11	589.930,15	388.459,04	198,21
K7	OKÇU	1.673.469,68	1.720.326,83	1.584.364,83	-135.962,00	-8,12
K8	SEÇME	3.891,67	4.000,64	3.891,67	-108,97	-2,80
K9	İNLİ	853.638,32	877.540,19	791.547,20	-85.992,99	-10,07
K10	ERENTEPE	698.078,75	717.624,96	660.313,98	-57.310,98	-8,21
K11	BÜYÜKAŞLAMA	1.792.462,53	1.842.651,48	1.388.680,57	-453.970,91	-25,33
K12	ARIKÖREN	1.134.808,89	1.166.583,54	446.203,50	-720.380,04	-63,48
K13	TAŞAĞIL	0,00	0,00	382.349,99	382.349,99	100,00
K14	ÜRÜNLÜ	272,38	280,01	1.939,96	1.659,95	609,43
K15	DİNLENDİK	1.744.884,23	1.793.740,99	1.745.317,63	-48.423,36	-2,78
K16	UZUNKUYU	39.248,26	40.347,21	120.704,23	80.357,02	204,74
K17	ADAKALE	398.596,10	409.756,79	396.076,16	-13.680,63	-3,43
K18	APASARAYCIK	26.318,56	27.055,48	27.734,56	679,08	2,58
K19	AVDUL	611.611,23	628.736,34	492.869,91	-135.866,43	-22,21
K20	GÜVERCİNLİK	949.538,09	976.125,16	819.033,23	-157.091,93	-16,54
K21	ABH	1.205.970,91	1.239.738,10	1.451.575,03	211.836,93	17,57
K22	GÖKHÜYÜK	312.105,56	320.844,52	330.150,64	9.306,12	2,98
K23	FETHİYE	276.294,40	284.030,64	269.973,79	-14.056,85	-5,09
K24	YENİSU	0,00	0,00	170,00	170,00	100,00
K25	BEYLERCE	20.447,58	21.020,11	22.765,68	1.745,57	8,54
Ortalama		692.722,60	712.118,83	632.227,77	-79.891,07	-11,53

Net çalışma sermayesi dönen varlıklardan kısa vadeli yabancı kaynakların çıkarılması ile elde edilmekte olup, 2015 yılı net çalışma sermayesinin negatif olması

işletmenin elindeki nakit, menkul değerler, stok değeri ve ticari alacakların toplamının, bir yıldan kısa vadeli borçları karşılayamaması anlamı taşımaktadır. Bu durumdaki kooperatiflerin likidite açısından sorun yaşayabileceği düşünülmektedir. Net çalışma sermayesi pozitif olan kooperatifler K5, K9, K11, K12, K13, K15, K16, K18, K19, K22, K23, K24, K25 kodlu olanlardır. Negatif net çalışma sermayesine sahip olan kooperatifler ise; K1, K2, K3, K4, K6, K7, K8, K10, K14, K17, K20 ve K21 kodlu olanlardır. Ortalama net çalışma sermayesi %28,80 olarak bulunmuş olup, net çalışma sermayelerini gösteren veriler Tablo 4.5.'de yer almaktadır. Bu durumda kooperatiflerin varlıklarının arttığı söylenebilir.

Tablo 4.5. İncelenen kooperatiflerin net çalışma sermayesi

KODU	ADI	NET ÇALIŞMA SERMAYESİ				
		2014	2014 (Düzeltilmiş)	2015	Fark	Oran (%)
K1	TÜRKMEN CAMİLİ	-261.131,58	-268.443,26	-119.046,93	149.396,33	-57,21
K2	YÖRÜKCAMİLİ	-14.128,34	-14.523,93	-9.541,00	4.982,93	-35,27
K3	KARAHÜYÜK	185.820,25	191.023,22	134.847,14	-56.176,08	-30,23
K4	DİNEK-DİNEKSARAY	-89.148,60	-91.644,76	926.429,26	1.018.074,02	-1142,00
K5	KUZUCU	57.110,40	58.709,49	61.885,85	3.176,36	5,56
K6	İÇERİÇUMRA	4.255.665,68	4.374.824,32	4.096.859,14	-277.965,18	-6,53
K7	OKÇU	-5.435,54	-5.587,74	509.272,55	514.860,29	-9472,11
K8	SEÇME	58.236,29	59.866,91	58.236,29	-1.630,62	-2,80
K9	İNLİ	353.403,68	363.298,98	516.943,59	153.644,61	43,48
K10	ERENTEPE	-451.208,28	-463.842,11	-420.482,64	43.359,47	-9,61
K11	BÜYÜKAŞLAMA	31.175,14	32.048,04	118.877,81	86.829,77	278,52
K12	ARIKÖREN	122.671,44	126.106,24	830.114,33	704.008,09	573,90
K13	TAŞAĞIL	0,00	0,00	395.926,76	395.926,76	100,00
K14	ÜRÜNLÜ	78.954,47	81.165,20	70.906,49	-10.258,71	-12,99
K15	DİNLENDİK	-456.358,68	-469.136,72	-531.087,97	-61.951,25	13,58
K16	UZUNKUYU	-16.856,01	-17.327,98	-118.172,15	-100.844,17	598,27
K17	ADAKALE	-115.522,91	-118.757,55	-77.295,53	41.462,02	-35,89
K18	APASARAYCIK	-21.285,76	-21.881,76	-27.734,56	-5.852,80	27,50
K19	AVDUL	33.017,91	33.942,41	137.371,91	103.429,50	313,25
K20	GÜVERCİNLİK	-225.425,49	-231.737,40	-176.091,21	55.646,19	-24,68
K21	ABH	285.947,41	293.953,94	-1.451.575,03	-1.745.528,97	-610,44
K22	GÖKHÜYÜK	-278.683,65	-286.486,79	-300.683,73	-14.196,94	5,09
K23	FETHİYE	36.588,90	37.613,39	41.874,76	4.261,37	11,65
K24	YENİSU	0,00	0,00	17.531,29	17.531,29	100,00
K25	BEYLERCE	-20.447,58	-21.020,11	-22.765,68	-1.745,57	8,54
Ortalama		141.718,37	145.686,48	186.504,03	40.817,55	28,80

İncelenen kooperatiflerin 2014 ve 2015 yıllarına ait duran varlıklarındaki değişimler de incelenmiştir. Kooperatiflerin duran varlıklardaki değişimler K1, K6, K7 ve K12 kodlu kooperatiflerde artış olduğu, K21 kodlu kooperatifte ise azalma meydana geldiği görülmüştür. Kooperatiflerin duran varlıklarındaki azalışın temel nedeni amortismanlar ile enflasyon düzeltmelerinden kaynaklanmaktadır. Bunun yanında bazı kooperatiflerin duran varlık değerlerinde artış meydana gelmesine rağmen yine amortismanlar ve enflasyon düzeltmeleri nedeniyle toplam değerlerinde azalma meydana gelmiştir. Kooperatiflerin duran varlıklarındaki değişimler Tablo 4.6.'da yer almaktadır.

Tablo 4.6. Kooperatiflerin duran varlıklarındaki değişimleri

Kooperatifler	**2014 (Düzeltilmiş)**	**2015**	**FARK (TL)**	**FARK (%)**
K7	148.482,83	217.438,55	68.955,72	46,44
K6	1.251.633,86	1.490.800,81	239.166,95	19,11
K1	180.148,88	214.242,10	34.093,22	18,93
K12	248.507,38	291.663,78	43.156,40	17,37
K16	4.905,83	4.772,21	-133,62	-2,72
K23	262,14	255,00	-7,14	-2,72
K11	15.514,69	15.092,11	-422,58	-2,72
K14	1.609,85	1.566,00	-43,85	-2,72
K3	51.614,85	50.209,00	-1.405,85	-2,72
K20	8.928,07	8.684,89	-243,18	-2,72
K22	45.148,89	43.919,15	-1.229,74	-2,72
K10	595.971,71	579.739,02	-16.232,69	-2,72
K19	33.395,25	32.485,65	-909,60	-2,72
K2	1.891,57	1.840,05	-51,52	-2,72
K4	6.494,72	6.317,82	-176,90	-2,72
K15	129.339,00	125.816,15	-3.522,85	-2,72
K25	12.888,36	12.537,32	-351,04	-2,72
K9	139.469,89	135.671,10	-3.798,79	-2,72
K5	45.228,46	30.235,81	-14.992,65	-33,15
K21	909.426,88	0,00	-909.426,88	-100,00
Ortalama	191.543,16	163.164,33	-28.378,83	-3,47

4.2. Yüzde Yöntemi İle Analiz (Dikey Analiz)

Yüzde yönteminde finans tablolarında bulunan her bir kalem, yine aynı tabloda yer alan diğer kalemlerle ya da toplamla orantılanmakta ve bu oranlar yüzde olarak ifade edilmektedir. Diğer bir anlatımla finansal tablo kalemlerinin küme içerisindeki oransal değerleri hesaplanmaktadır (Akdoğan ve Tenker, 2007). Genel olarak işletmenin durumu değerlendirilirken dönen varlık yüzdelerinin kısa vadeli yabancı kaynaklarında daha fazla olması istenen bir durumdur. Bu durumun olmaması halinde kısa vadeli borçlar konusunda sıkıntı yaşanacağı veya likidite sorununun olduğu anlamı taşımaktadır.

Tablo 4.7. Kooperatiflerin aktif ve pasiflerdeki kalemlerin yüzdelik dağılımları

	AKTİF VARLIKLAR (%)		PASİF VARLIKLAR (%)		
Kooperatifler	**DÖNEN**	**DURAN**	**KISA VADE**	**UZUN VADE**	**ÖZKAYNAK**
K1	92,74	7,26	96,72	0,00	3,28
K2	99,22	0,78	103,28	0,00	-3,28
K3	95,15	4,85	58,88	27,05	14,07
K4	99,32	0,68	0,00	0,00	0,00
K5	92,86	7,14	75,81	0,01	24,18
K6	75,87	24,13	10,82	85,41	3,77
K7	90,59	9,41	97,86	0,00	2,14
K8	100,00	0,00	6,26	0,00	93,74
K9	90,61	9,39	54,17	0,01	45,81
K10	29,26	70,74	80,57	0,00	19,43
K11	99,01	0,99	91,20	0,00	8,80
K12	81,40	18,60	28,46	0,00	71,54
K14	97,90	2,10	2,66	0,00	97,34
K15	90,61	9,39	130,20	0,00	-30,20
K16	34,67	65,33	1539,77	0,00	-1439,77
K17	100,00	0,00	123,42	0,00	-23,42
K18	0,00	100,00	691,75	0,00	-591,75
K19	95,10	4,90	73,68	0,00	26,32
K20	98,67	1,33	124,94	0,00	-24,94
K21	0,00	100,00	62,92	0,52	36,56
K22	40,15	59,85	449,88	0,00	-349,88
K23	99,92	0,08	86,50	0,00	13,50
K25	0,00	100,00	181,58	0,00	-81,58
Ortalama	70,96	24,87	173,81	4,71	-86,85

İncelenen kooperatiflerin aktif ve pasif toplamları incelendiğinde kodu, K1, K2, K7, K10, K15, K16, K17, K18, K20, K21, K22 ve K25 dışında kalan kooperatiflerin dönen varlık oranlarının kısa vadeli kaynaklarından daha fazla olduğu görülmektedir. Bu durum incelenen kooperatiflerden 11 tanesinin kısa vadeli borcunu ödeme konusunda sıkıntı yaşamayacağını göstermektedir. Bunun yanısıra dönen varlık oranı kısa vadeli kaynaklarının oranından daha az olan incelenen 12 kooperatifin negatif net çalışma sermayesine sahip olduğu görülmüştür. Bilanço analizlerinde kaynaklar açısından bakıldığında öz kaynakların toplam kaynaklar içerisindeki payının %50'nin üzerinde olması, kooperatiflerin borç ödeme riskinin daha az olduğunu göstermektedir.

Duran varlıklarla öz kaynakların oranları kıyaslandığında incelenen kooperatiflerden kodu K3, K5, K8, K9, K11, K12, K14, K19 ve K23'ün duran varlık finansmanlarının öz kaynaklar ile karşılanabildiğini göstermektedir. Diğer kooperatiflerin ise duran varlıklarının finansmanı açısından öz kaynaklarının yeterli olmadığı görülmektedir. İncelenen kooperatiflerden finansmanı uzun vadeli yabancı kaynaklarla karşılayabileceği ortaya çıkarmaktadır. Bu durum işletmeler açısından arzu edilmeyen bir konu olup, kooperatiflerin aktif ve pasif oranları Tablo 4.7.'de yer almaktadır.

4.3 Eğilim Yüzdeleri Yöntemi (Trend Analizi)

Finansman analizlerinde kullanılan bir diğer analiz tekniği de "Eğilim yüzdeleri yöntemi" dir. Bu yöntem işletmelerin finansal yapılarının amaçlarına ulaşıp ulaşmama konusunda bir gösterge olup, yöntemin aslı aynı zamanda işletmenin gelişme göstergesidir. Karşılaştırmalar çeşitli yönlerden normal olduğu kabul edilen baz yıla ait performans göstergeleriyle cari yıla ait performans göstergesi arasında yapılmaktadır (Çetin ve Tipi, 2005). Kullanılan yöntemle iki dönem içerisinden dönemin birisi baz yıl olarak kabul edilirken, baz yıla ait değerler 100 kabul edilmekte, diğer döneme ait değerler yüzde olarak hesaplanmaktadır. Bu yöntemin temel amacı, ekonomik ve finansal durumların baz kabul edilen döneme göre işletmenin sürekliliği içinde kıyaslanmasıdır.

Eğilim yüzdelerinin bulunmasında baz yıl alınırken, alınan verilerin yılı temsil ediyor olması gerekmektedir. Baz yılın tüm açılardan olağanüstü faktörlerin etkisinden

uzak olması gerekir. Aksi takdirde olağanüstü durumlar karşılaştırmanın sağlıksız olmasına neden olacak, elde edilen bulgular yanıltıcı olacaktır. Eğilim yüzdelerinin hesaplanması sırasında finansal tablolarda bulunan tüm kalemler baz olarak kabul edilen yıla ait aynı türdeki kalemlere bölünmektedir. Değerin 100'ün altında olması halinde hesaplanan kalemin baz yıla oranla düşük olduğunu, 100'den büyük olması halinde baz yıla oranla daha yüksek olduğunu gösterir. Eğilim yüzdesinin formülü aşağıda yer almaktadır.

$$\frac{\text{İlgili Yıl Sonundaki Değer}}{\text{Baz Yıl Sonundaki Değer}} * 100 \qquad (4.6)$$

İncelenen kooperatifleri aktif varlıklarını eğilim yüzdesi yöntemi ile incelediğimizde kodu K1, K6, K7, K9 ve K17'nin aktif büyüklüğünün 2014 yılına oranla büyüdüğü görülmektedir. Bu kooperatiflerin dışında kalanlar ise aktif varlıkları bakımından küçülmüşlerdir. Araştırma yapılan kooperatiflerin aktif varlıklarının eğilim yüzdeleri Tablo 4.8.'de yer almaktadır.

Tablo 4.8. İncelenen kooperatiflerin aktif varlıklarının eğilim yüzdeleri

Kooperatifler	2014 (Düzeltilmiş)	Eğilim Yüzdesi (%)	2015	Eğilim Yüzdesi (%)
K1	2.681.621,05	100	2.951.457,28	**110,0**6
K2	236.806,69	100	235.046,08	99,26
K3	1.216.774,61	100	1.034.509,64	85,02
K4	1.020.096,37	100	932.747,08	91,44
K5	538.311,18	100	423.760,46	78,72
K6	5.829.582,93	100	6.177.590,10	**105,97**
K7	2.012.434,08	100	2.311.075,93	**114,84**
K8	63.867,54	100	62.127,96	97,28
K9	1.388.932,49	100	1.444.161,89	**103,98**
K10	849.754,56	100	819.570,36	96,45
K11	1.890.214,21	100	1.522.650,49	80,55
K12	1.660.109,01	100	1.567.981,61	94,45
K14	81.445,20	100	74.412,45	91,37
K15	1.454.614,80	100	1.340.045,81	92,12
K16	28.474,88	100	7.304,29	25,65
K17	293.188,88	100	318.780,63	**108,73**
K18	5.173,72	100	0,00	0,00
K19	699.672,57	100	662.727,47	94,72
K20	757.356,78	100	651.626,91	86,04
K21	2.662.260,41	100	0,00	0,00
K22	79.506,61	100	73.386,06	92,30
K23	321.906,17	100	312.103,55	96,95
K25	12.888,36	100	12.537,32	97,28

İncelenen kooperatiflerin aktiflerinde gerçekleşen büyümenin temel nedenine bakıldığında aktif varlıklarındaki büyümenin öz kaynaklardan kaynaklandığı, bazı kooperatiflerde ise bu büyümenin yabancı kaynaklardan ileri geldiği görülmektedir. Kooperatiflerin bilanço aktiflerindeki artış, eğilim yüzdesi bakımından ele alındığında incelenen kooperatiflerin %78.26'sının aktif varlıklarında büyüme gerçekleşmediği, bunun yerine küçülme olduğu görülmektedir. Bunun yanında incelenen kooperatiflerin genel toplam içerisinde %21.74'ünde ise büyüme gerçekleşmiştir. Büyüme görülen kodu K1, K6, K7, K9 ve K17 olan kooperatiflerde, bu büyüme öz kaynakları sayesinde gerçekleşmiş olup yabancı kaynaklarla finanse edilmiştir. Aktif varlıklarında büyüme olan kooperatiflerin finansman kaynağı eğilim yüzdeleri Tablo 4.9.'da yer almaktadır.

Tablo 4.9. Aktif varlıklarında büyüme gerçekleşen kooperatiflerin finansman kaynaklarının eğilim yüzdeleri

Kooperatifler	aktif toplam				kısa vade				uzun vade				özkaynaklar			
	2014 (Düzeltilmiş)	Eğilim Yüzdesi (%)	2015	Eğilim Yüzdesi (%)	2014 (Düzeltilmiş)	Eğilim Yüzdesi (%)	2015	Eğilim Yüzdesi (%)	2014 (Düzeltilmiş)	Eğilim Yüzdesi (%)	2015	Eğilim Yüzdesi (%)	2014 (Düzeltilmiş)	Eğilim Yüzdesi (%)	2015	Eğilim Yüzdesi (%)
K1	2.681.621,05	100,00	2.951.457,28	110,06	2.769.094,92	100,00	2.856.262,11	103,15	0,00	0,00	0,00	0,00	-87.473,87	100,00	96.965,39	210,85
K6	5.829.582,93	100,00	6.177.590,10	105,97	201.471,11	100,00	589.930,15	292,81	5.415.556,71	100,00	4.657.459,81	86,00	212.555,12	100,00	205.529,95	96,69
K7	2.012.434,08	100,00	2.311.075,93	114,84	1.720.326,83	100,00	1.584.364,83	92,10	0,00	0,00	0,00	0,00	36.802,40	100,00	34.600,00	94,02
K9	1.388.932,49	100,00	1.444.161,89	103,98	877.540,19	100,00	791.547,20	90,20	183,34	100,00	178,35	97,28	507.585,72	100,00	669.370,26	131,87
K17	293.188,88	100,00	318.780,63	108,73	409.756,79	100,00	396.076,16	96,66	0,00	0,00	0,00	0,00	-116.567,91	100,00	-75.165,53	64,48

4.4. Oran Analizi

Oran analizleri, finansal tabloların verilerinden faydalanarak oran yapılmasını ve yapılan oranların yorumlanmasına dayanan bir analiz yöntemi olup, bu analize rasyon analizi adı da verilmektedir (Poyraz, 2008). İşletmelerin mali tablolarından çok çeşitli analizlerin yapılması mümkün olmakla birlikte bu analizlerin yapılmasındaki temel amaç işletmenin mali durumuna ait bilginin elde edilmesidir. Anlamlı sonuçlar elde edebilmek için de analiz yapılacak uygun kalemlerin tercih edilmesi gerekmektedir. Finansal analizlerle ilgili diğer bir konu ise, çok fazla analiz yapmak yerine az sayıda fakat anlamlı sonuçlar elde edilebilecek analizlerin yapılmasıdır. Zira gereğinden fazla analiz yapmak, sorun çözmekten çok karmaşıklık oluşmasına neden olur (Burucu, 2009). Mali tabloların analiz edilmesinde analiz tekniğinden çok elde edilen verilerin anlamlı olması ve sağlıklı yorumlanması önemlidir.

4.4.1. Likidite oranları

Likidite oranı işletmenin kısa vadede borç ödeme kapasitesini göstermenin yanında, kısa vadeli yabancı kaynakları ne oranda ödeyebileceği hakkında bilgi üretmeye yarar. Buradan elde edilebilecek diğer bir sonuç ise, işletme sermayesinin yeterli olup olmadığı konusunda ölçüt olarak kullanılmasıdır (Çabuk ve Lazol, 2009). Likidite, işletmedeki varlıkların hızlı ve en az maliyetle nakite dönüşebilme yeteneği olarak tanımlanmakta olup, bu kavram bir anlamda varlıkların kolay bir şekilde paraya çevrilmesidir. İşletmeler açısından alacaklar, kasa ve stoklar likit olarak kabul edilmektedir. Stokların elden çıkması ve alacakların tahsil edilmesi durumunda nakit girişi sağlanmakta olup, bina ve arsaların likidite oranı daha düşüktür.

Genel olarak işletmelerin yabancı kaynaklarının kapatılması dönen varlıklar arasından karşılamaktadır. Bu sebeple işletmelerin borç ödeme güçlerinde kısa vadeli yabancı kaynaklar ile dönen varlıklar arasındaki oransal değer incelenmekte olup, likidite oranları üç farklı yöntemle analiz edilir.

4.4.1.1. Cari Oran

Cari oran, işletmelerin kısa vadeli borç ödeme kapasitesini gösterir. Bunun anlamı işletmenin X Türk Lirası borcuna karşılık dönen varlığa ne kadar sahip olduğudur. Bu oranın yüksek seyretmesi aynı zamanda işletmenin borç ödeme gücünün

de yüksek olduğunu ifade ederken, sektörler arası fark olsa da bu oranın genel olarak 2 olması beklenir. Bu oranın çok yüksek olması durumu atıl fonların varlığına işaret ederken, 1'in altında olması borç ödeme konusunda işletmenin sıkıntı yaşayabileceğine işaret etmektedir (Çabuk ve Lazol, 2009). Cari oran dönen varlıkların kısa vadeli yabancı kaynaklara oranı olup, işletmenin genel itibariyle likidite durumunu ortaya koyar. Aynı zamanda bu durum çalışma sermayesinin yeterli olup olmadığı konusunda da bilgi verir.

$$\text{Cari Oran} = \frac{\text{Dönen varlıklar}}{\text{Kısa vadeli yabancı kaynaklar}} \qquad (4.7)$$

Tablo 4.10. İncelenen kooperatiflerde cari oranlar

Kooperatifler	**2014 düzeltilmiş cari oran**	**2015 cari oran**
K1	0,90	0,96
K2	0,94	0,96
K3	1,20	1,16
K4	0,92	0,00
K5	1,14	1,19
K6	22,71	**7,94**
K7	1,00	1,32
K8	15,96	**15,96**
K9	1,41	1,65
K10	0,35	0,36
K11	1,02	1,09
K12	1,11	**2,86**
K14	290,87	**37,55**
K15	0,74	0,70
K16	0,57	0,02
K17	0,71	0,80
K18	0,19	0,00
K19	1,05	1,28
K20	0,76	0,79
K21	1,24	0,00
K22	0,11	0,09
K23	1,13	1,16
K25	0,00	0,00
Ortalama	15,04	15,04

İncelenen kooperatiflerin cari oranlarına bakıldığında, ideal olarak kabul edilen rakam 1,5 ile 2 arasında olması istenirken kodu K6, K8, K12 ve K14 olan kooperatiflerin bu baz değerlerin oldukça üzerinde olduğu görülmüştür. Bu durum bir taraftan kooperatiflerin elinde atıl fon bulunduğuna işaret ederken, diğer taraftan kısa vadeli borçların ödeme kapasitesinin yüksekliğine de işaret etmektedir. Bu da fonların iyi bir şekilde idare edilemediğini gösterir. Kooperatifler arasında cari oranı 1,5 ile 2 arasında olanlar ideal konumda olup, 1'in üzerinde olanlar kısa vadeli borçlar açısından sıkıntı yaşamasa da, arzu edilen yerde bulunmamaktadır. Cari oranı 1'in altında olan kooperatifler ise daha ileriki zamanlarda borçlarını ödeyebilmek için duran varlıklarda yararlanma durumunda kalabileceklerdir. Bu aynı zamanda kısa vadeli borçların dönen varlıklardan karşılanması noktasında problemlerin ortaya çıkabileceğini göstermektedir.

4.4.1.2. Likidite Oranı

Likidite oranı da kısa vadeli borçların ödenme kapasitesini göstermektedir. Likidite oranı, dönen varlıkların stoklardan ayrıldığında daha sağlıklı bilgi vermesinin yanında stokların paraya dönüştürülmesi ortadan kaldırdığından ödeme gücü konusunda daha belirleyicidir. Sektörden sektöre farklılık gösterse de bu oranın 1 olmasının yeterli olduğu düşüncesi hakimdir. Birin altında olması işletmenin borç ödeme noktasında sıkıntı yaşayabileceğini gösterirken, birin üstünde olması yabancı kaynakları kısa dönemde nakite çevirme kapasitesinin olduğuna işaret etmektedir (Çabuk ve Lazol, 2009).

Bir işletmede tüm kalemler nakite çevrilme kolaylığı açısından sıralandığında, stokların likidite açısından daha zayıf karakterde olduğu görülür. Bu nedenle, işletmelerin kısa vadeli borçlarının ödenmesi noktasında doğru bir tespitte bulunabilmek için nakite çevrilecek varlıkların kısa vadeli borçlar arasındaki ilişkide stokların bulunmaması istenir. Bu durum asit test oranı olarak ifade edilmektedir (Ercan ve Ban, 2005).

$$Likidite\ Oranı = \frac{Dönen\ varlıklar - Stoklar}{Kısa\ vadeli\ yabancı\ kaynaklar} \qquad (4.8)$$

Bu çalışmada da 2014 yılına ait veriler hesaplanırken, ortalama düzeltme katsayısı 1.028 olarak bulunmuş, stoklar enflasyon oranında düzeltmeye tabi tutularak elde edilen katsayı ile çarpılmıştır. Likidite oranı açısından kooperatiflerin genel durumuna bakıldığında 2015 verilerine göre ideal rakamın üzerindeki kooperatiflerin kodu K6, K8, K12 ve K14 olanlarda olduğu görülmektedir. Elde edilen bu verilerden anlaşıldığı üzere hızlı bir şekilde likite çevrilecek varlıkların olduğunu, kısa vadeli borçların ödenmesinde sorun yaşanmayacağını göstermektedir. Aynı zamanda bu kooperatiflerin elindeki varlıkları verimli bir şekilde yönlendirmediğine de işaret etmektedir. Diğer taraftan incelenen kooperatiflerden cari oranı 1'in altında olanlar kısa vadeli borçlarının kapatılması noktasında sıkıntılarının bulunduğu, kısa sürede nakite dönüştürülecek varlıklar açısından yetersiz oldukları göstermektedir. Çalışmaya dahil edilen kooperatiflerin likidite oranları Tablo 4.11.'de yer almaktadır.

Tablo 4.11. İncelenen kooperatiflerin likidite oranları

Kooperatifler	**2014**	**2015**
K1	**0,92**	**0,96**
K2	**0,97**	**0,96**
K3	**1,23**	**1,16**
K4	**0,94**	**0,00**
K5	**1,16**	**1,18**
K6	**17,66**	**6,42**
K7	**0,99**	**1,22**
K8	**16,41**	**15,96**
K9	**1,45**	**1,65**
K10	**0,36**	**0,36**
K11	**1,01**	**1,04**
K12	**1,14**	**2,86**
K14	**299,01**	**37,55**
K15	**0,76**	**0,70**
K16	**0,59**	**0,02**
K17	**0,73**	**0,80**
K18	**0,20**	**0,00**
K19	**1,08**	**1,28**
K20	**0,78**	**0,79**
K21	**1,27**	**0,00**
K22	**0,11**	**0,09**
K23	**1,16**	**1,16**
K25	**0,00**	**0,00**

4.4.1.3 Nakit Oranı

Nakit oranı bir işletmenin bir yıllık dönem içerisindeki alacaklarını tahsil edememesi ile stoklarını eritememesi durumunda bunların dışında kalan dönen varlıklarla kısa vadeli borçların kapatılma kapasitesini göstermektedir (Poyraz, 2008). Aynı zamanda bu oran kısa vadeli borçların kapatılması noktasında işletmede ne kadar nakitin bulunduğunu ifade etmektedir. İşletmelerde cari oranlar, likidite oranlarına nazaran daha duyarlı oranlardır (Ercan ve Ban, 2005). Nakit oranı, para ile para yerine geçen varlıkların kısa vadeli yabancı kaynaklara orantılanması sonucunda bulunur. Elde edilen bu oran işletmelerin alacaklarını tahsil edememesi ve satışlarının durması

durumunda kısa vadeli borçlarını hangi miktarda karşılayabileceğini ifade etmektedir. Farklı sektörlerde oran değişse de, nakit oranının 0.20 olması kabul edilebilir bir orandır. Bu oran 1 olduğunda işletme kısa vadeli yabancı kaynakların tamamını para ve para yerine geçen değerlerle ödeyebileceğine işaret eder. Elde edilen değerin çok yüksek olması eldeki nakit fazlalığına işaret ederken, bu durum karlılığı negatif yönde etkilemektedir (Çabuk ve Lazol, 2009).

$$Nakit\ Oranı = \frac{Dönen\ varlıklar - (Alacaklar + Stoklar)}{Kısa\ vadeli\ borçlar} \tag{4.9}$$

Nakit oranlarının ticari faaliyet gösteren işletmelerde 0.20 ile 0.25 arasında olması beklenirken, sanayi işletmeleri nakit oranının 0.10 ile 0.15 arasında olması kabul edilebilir bulunmaktadır. İnceleme yapılan kooperatiflerin bilançolarında 2015 yılı nakit oranlarına bakıldığında, kabul edilebilir oranın 0.20 ile 0.25 arasında olmasının uygun olduğu varsayıldığında, kodu K5, K6, K7 ve K14'ün kısa vadeli borçlarda sıkıntı yaşayabileceği görünse de ihtiyaç fazlası nakitlerinin kasalarında saklandığını söylemek mümkündür. Bunun yanısıra kodu K9 ve K15'in nakit oranlarının da arzu edilen seviyede olduğu görülmekle birlikte, bu kooperatiflerin likidite oranlarının 1'in altında olması, kasalarında nakit varlıklarının bulunduğunu ve bu nakit varlıklarına karşılık, kısa vadeli borçlarını kapatmadıkları görülmüştür. Kooperatifler arasında kodu K18 ve K21'in durumuna bakıldığında ise, nakit bakımından oldukça sıkıntılı oldukları düşünülmekle birlikte, kodu K3 olan kooperatifin kasasında nakit olmadığı gibi, bakiyesinin de eksi yönde olduğu görülmüştür. İnceleme yapılan kooperatiflerin nakit oranları Tablo 4.12.'de yer almaktadır.

Tablo 4.12. Kooperatiflerin nakit oranları

Kooperatifler	**2014**	**2015**
K1	**0,50**	**0,55**
K2	**0,07**	**0,06**
K3	**0,05**	**0,04**
K4	**0,02**	**0,00**
K5	**1,13**	**1,14**
K6	**2,86**	**1,35**
K7	**0,99**	**1,22**
K8	**0,15**	**0,15**
K9	**0,10**	**0,18**
K10	**0,36**	**0,36**
K11	**0,03**	**0,01**
K12	**0,28**	**0,97**
K14	**298,84**	**37,53**
K15	**0,13**	**0,19**
K16	**0,59**	**0,02**
K17	**0,08**	**0,08**
K18	**0,00**	**-0,14**
K19	**0,40**	**0,45**
K20	**0,05**	**0,05**
K21	**0,29**	**-0,75**
K22	**0,00**	**0,00**
K23	**0,00**	**0,07**
K25	**0,00**	**0,00**
Ortalama	**13,34**	**1,89**

4.4.2. Finansal yapı ile ilgili oranlar

Finansal yapı ile ilgili oranlar genel olarak işletmelerin uzun vadedeki borç ödeme gücü ile kaynak yapılarının ölçülmesinde kullanılmaktadır. Diğer bir ifade ile işletmelerin öz kaynaklarının yeterliliği ile kaynak yapılarındaki öz kaynak dengesi, borç ve öz kaynaklardan elde edilen fonların hangi duran ve dönen varlıklarda kullanıldığını gösteren oranlardır (Akdoğan ve Tenker, 2007). Aynı zamanda yabancı kaynaklardan hangi oranda yararlanıldığını da gösteren bu oranlar, öz sermeye ile yabancı kaynaklar arasındaki ilişkiyi de göstermektedir. Ayrıca bu oran işletmelerin kredi verenlerinin yeterli paya sahip olup olmadığı ile işletmenin iyi bir şekilde finanse

edilip edilmediği konularında bilgi de sağlar. Öz sermaye kredi temin edilenler açısından emniyet görevi görmektedir (Ercan ve Ban, 2005).

4.4.2.1. Kaldıraç Oranı

Kaldıraç oranları işletmelerin faaliyetini karşılayabilmek amacıyla işletmenin toplam borçlarının öz sermayeye oranı şeklinde bulunur. Elde edilen bu oran, varlıklarının ne kadarının yabancı kaynaklardan karşılandığı ya da toplam kaynaklar içerisinde ne kadar yabancı kaynak olduğunu ifade etmektedir (Çetin ve Tipi, 2005). Aynı zamanda bu oran aktiflerde yer alan duran ve dönen varlıkların kaçta kaçının borç ile finanse edildiği konusunda parasal risk derecesini ortaya koymakta olup, derece arttıkça kredibilite negatif yönde etkilenmektedir. Kaldıraç oranının ideal ortalaması %50 olarak kabul edilmekte olup, enflasyona maruz kalınan ortamlarda %60 oranı ideal kabul edilmektedir. Kaldıraç oranının yüksek olduğu durumlarda kredi sağlayanlar açısından emniyet marjı dar kabul edilmekte olup, işletmelerin borç ve faizlerinin ödenmesi noktasında işletmeler zor duruma düşebilirler (Ercan ve Ban, 2005). Kaldıraç oranı borçların toplam aktif varlıkların miktarına bölünmesi ile bulunmaktadır.

$$Kaldıraç\ Oranı = \frac{Yabancı\ kaynaklar\ toplamı}{Toplam\ aktifler} \tag{4.10}$$

İnceleme yapılan kooperatiflerin 2015 yılına ait kaldıraç oranları incelendiğinde kodu K4, K8, K9, K12, K18 ve K21'in kaldıraç oranlarının ideal ve altında olduğu görülmekle birlikte bu durum kooperatif aktiflerinde %50'den fazla borçlanma nedeniyle öz kaynaklarını karşılayamayacağına işaret etmektedir. Bu kooperatiflerin dışında kalanlar, aktiflerin büyük bir bölümünü borçlanarak yaptıkları görülür. Bu durum kooperatifler açısından oldukça sıkıntılıdır. Borçlanma, kooperatifler açısından bir anlamda mali yük altına girilmesi anlamına gelmekte olup, bu faiz yükünü de beraberinde getirmektedir. Sonuçta elde edilen karlar faize gitmektedir. Bu nedenle kaldıraç oranı, bu çalışmada kooperatiflerde, işletmelerin mali yapısını gösteren iyi bir ölçektir.

Tablo 4.13. İncelenen kooperatiflerde kaldıraç oranları

Kooperatifler	2014 (düzeltilmiş) kaldıraç oranı	2015 kaldıraç oranı
K1	1,03	0,97
K2	1,05	1,03
K3	1,13	1,20
K4	1,08	0,00
K5	0,80	0,78
K6	0,96	0,85
K7	0,85	0,69
K8	0,06	0,06
K9	0,63	0,55
K10	0,84	0,81
K11	0,97	0,91
K12	0,70	0,28
K14	0,00	0,03
K15	1,23	1,30
K16	1,42	16,53
K17	1,40	1,24
K18	5,23	0,00
K19	0,90	0,74
K20	1,29	1,26
K21	1,09	0,00
K22	4,04	4,50
K23	0,88	0,87
K25	1,63	1,82
Ortalama	1,27	1,58

4.4.2.2. Borç/Öz Sermaye Oranı

Borç öz sermaye oranı, yabancı kaynaklarla öz sermayenin karşılanmasını göstermekte olup, bu oranın büyüklüğü işletme için inansal zorluk anlamı taşımaktadır (Poyraz, 2008). Borç öz sermaye oranı aynı zamanda paydaşların sermayeleri yeterli olduğunda ne kadar borca sahip olabileceklerini de ifade etmektedir. Borç miktarında artış oldukça da borç verenler açısından emniyet payının düştüğü görülür (Burucu, 2009). Borç öz sermaye oranının orta büyüklükteki işletmeler bakımından ideal büyüklüğü 1/1 olarak kabul edilmektedir. Bu oranın 1'den büyük olması, işletme sahiplerine nazaran borç verenlerin işletmeye yatırım yaptıklarını göstermektedir. Borç

oranının yüksek olması faiz yükünün de büyük olması sonucunu doğurmakta olup, emniyet payı alacaklılar açısından azalmaktadır.

$$Borç\ Oranı = \frac{Toplam\ yabancı\ kaynaklar}{Öz\ kaynaklar} \tag{4.11}$$

Yapılan çalışmada borç öz sermaye oranına bakıldığında kodu K4, K8, K12 ve K14 olan kooperatiflerin oranı 1'in altında kaldığı görülmekle birlikte, bu durum her birim öz sermaye için aynı oranda ya da o oranın altında borçlandığını ifade etmektedir. Bunların dışında kalan kooperatiflerin bir birim öz sermaye karşılığında 2 birim ya da onun üzerinde borç yüküne sahip olduklarını göstermektedir. Kodu K1, K3, K6, K7, K11 ve K23'e ait kooperatiflerin bilançolarındaki oranların oldukça fazla olduğu ortaya çıkmıştır. Bunun yanında kodu K2, K15, K16, K17, K18, K20, K22 ve K25 olan kooperatiflerin öz sermayeleri açısından olumsuz bir durum oluşturduğu görülmektedir. Kooperatiflerin öz sermayelerinin borçlarına oranı Tablo 4.14.'de yer almaktadır.

Tablo 4.14. İncelenen kooperatiflerin Borç / Öz sermaye oranları

Kooperatifler	2014 (Düzeltilmiş) borç/öz sermaye	2015 borç/öz sermaye
K1	-31,66	29,46
K2	-19,75	-31,52
K3	8,68	6,11
K4	-12,98	0,00
K5	4,17	3,14
K6	26,43	25,53
K7	46,74	45,79
K8	0,07	0,07
K9	1,73	1,18
K10	5,43	4,15
K11	38,74	10,37
K12	2,36	0,40
K14	0,00	0,03
K15	-5,29	-4,31
K16	1,05	-1,07
K17	-3,52	-5,27
K18	-1,24	-1,17
K19	8,86	2,80
K20	-4,46	-5,01
K21	-11,71	1,74
K22	-1,33	-1,29
K23	7,50	6,41
K25	-2,58	-2,23

4.4.2.3. Kısa vadeli borç/pasif sermaye oranı

Kısa vadeli borç pasif sermaye oranları yabancı kaynakların pasiflerin toplamına bölünmesi ile elde edilmekte olup, varlıkların oransal olarak ne kadarının kısa dönem borçları kapsadığını gösterir. Üretime yönelik işletmelerde ideal olanın %30 olduğu kabul edilmekte, oranın yüksekliği aktiflerin önemli bir bölümünün kısa dönem borçlarla kapatıldığına işaret etmektedir. Bu istenen bir durum değildir. Böyle olması durumunda işletmeye ait çalışma sermayesinin negatif olacağı, işletmenin faaliyetlerine devamı sırasında üçüncü kişiler tarafından baskı altına alınacağı düşünülür (Akdoğan ve Tenker, 2007). İşletmelerin finanse edilmesi sırasında dikkat edilmesi gereken kısa vadeli fonların dönen varlıklardan, uzun vadeye ait fonların ise duran varlıklardan

karşılanmasını gerektirmektedir. Bunun yanında kısa vadeli borçların sabit kıymetlerden finanse edilmesinden kaçınılması uygun olacaktır. Bu şartlara uyulmaması durumunda işletmeyi tasfiyeye varan zorluklara götürebilmektedir (Gücenme 2005).

$$Oran = \frac{Kısa\ vadeli\ borçlar}{Pasif\ toplamı} \tag{4.12}$$

4.4.2.4. Uzun vadeli borç/pasif sermaye oranı

Uzun vadeli borç/pasif oranı işletmelerin toplam varlıklarındaki uzun vadeli dış borçlarını göstermekte olup, işletmenin varlığının kaçta kaçının uzun vadeli borçlara karşılık geldiğini ortaya çıkarmaktadır (Akdoğan ve Tenker, 2007). Kısa vadeli borçlar için %30, öz sermayenin ise %50 olduğu kabul edildiğinde uzun vadeli borç/pasif oranının %20 olması ideal olarak kabul edilir. Kısa vadeli borçlar ile uzun vadeli borçlar arasındaki dengenin kurulmasında en önemli hususlardan biri, kısa vadeli borçların dönen varlıklarla, uzun vadeli borçların ise duran varlıklardan karşılanmasının oldukça makul olmasıdır.

$$Oran = \frac{Uzun\ vadeli\ borçlar}{Pasif\ toplamı} \tag{4.13}$$

Öz kaynaklar/aktif toplamı oranı: Öz kaynakların aktif toplamına oranı, işletme varlıklarının kaçta kaçının işletme sahip ve ortakları tarafından karşılandığını ifade eder. Diğer bir anlatımla bu oran toplam kaynaklardaki öz kaynakların oransal büyüklüğüdür. Elde edilen oranın uzun vadeli yabancı kaynaklarda ödeme gücünü belirlerken, yüksek bir oranın ortaya çıkması, işletmenin gerek faiz, gerekse uzun vadeli yabancı kaynakları karşılama noktasında sorun yaşamayacağına işaret etmektedir. Böyle bir durumda işletme başarılı olarak kabul edilmektedir (Akdoğan ve Tenker, 2007). Genel olarak beklenen oran %50 ve üzeridir. Varlıkların finansman biçiminde borçlar ile öz kaynaklar arasında sağlam bir dengenin olması gerekmektedir.

Tablo 4.14. İncelenen kooperatiflerin pasif kaynaklarının yüzdelik dağılımları

Kooperatifler	PASİF VARLIKLAR (%)		
	KISA VADE	UZUN VADE	ÖZKAYNAK
K1	96,72	0,00	3,28
K2	103,28	0,00	-3,28
K3	58,88	27,05	14,07
K4	0,00	0,00	0,00
K5	75,81	0,01	24,18
K6	10,82	85,41	3,77
K7	97,86	0,00	2,14
K8	6,26	0,00	93,74
K9	54,17	0,01	45,81
K10	80,57	0,00	19,43
K11	91,20	0,00	8,80
K12	28,46	0,00	71,54
K14	2,66	0,00	97,34
K15	130,20	0,00	-30,20
K16	1539,77	0,00	-1439,77
K17	123,42	0,00	-23,42
K18	691,75	0,00	-591,75
K19	73,68	0,00	26,32
K20	124,94	0,00	-24,94
K21	62,92	0,52	36,56
K22	449,88	0,00	-349,88
K23	86,50	0,00	13,50
K25	181,58	0,00	-81,58

Çalışmada bilançoları incelenen kooperatiflerin 2015 yılına ait öz kaynaklarının aktif ve pasife göre incelenmesi sonucu kodu K8, K12 ve K14'ün öz kaynaklarına ait oranın %50'nin üzerinde olduğu görülmüştür. Bu durum kooperatiflerin varlıklarının öz kaynaklar tarafından karşılandığını ifade etmektedir. Yukarıda belirtilen kooperatifler dışında kalan kooperatiflerin ise öz kaynak açısından beklenen düzeyde olmadıkları ortaya çıkmıştır. Diğer bir sonuç ise kodu K6 olan kooperatifin varlıklarının uzun vadeli borçlarla karşılandığıdır. Diğer taraftan kodu K8, K12 ve K14'ün dışında kalan kooperatiflerin, varlıklarının finansında kısa vadeli borçlarının daha fazla oranda olduğu, kısa vade yabancı kaynak pasif oranının 3'te bir olacağı var sayıldığından hareketle, diğer kooperatiflerin zor dönem geçirecekleri ortaya çıkmaktadır.

5. SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Kooperatifçilik kavramı, insanlık tarihinde ekonomik ve sosyal ihtiyaçların bir sonucudur. Piyasalar ancak rekabet gücü olan işletmelere yaşam şansı tanımaktadır. Sürdürülebilir işletme kurmak isteyenler, eşik ekonomisi kuralları gereğince maliyeti en aza indiren tedbirler almaktadır. Kooperatifler işlemleri ve bakımı çok yüksek olan sulama alanında eleman ve makine bulundurarak ortaklarına önemli bir avantaj sunmaktadır. Bu nedenle sulama altyapısı sürekli bu kooperatifler üzerinden kurgulanmaktadır.

Yapılan çalışmanın konusunu Konya ili Çumra ilçesinde faaliyet gösteren sulama kooperatifleri oluşturmakta olup, bölgede sulama alanında faaliyette bulunan kooperatiflerin 2014 ile 2015 yıllarının bilançoları karşılaştırılmış ve yorumlanmıştır. Çalışmaya bölgede faaliyet gösteren Genel Kurullarını tamamlamış toplam 25 sulama kooperatifi dahil edilmiş ve bilançoları üzerinden inceleme yapılmıştır. Araştırmanın veri toplama yöntemini bölgedeki kooperatiflerden 2014 ve 2015 yıllarını kapsayan bilançolar oluşturmuş olup, bunların tekniğine uygun olarak değerlendirilmesi yapılmıştır. Kooperatifçilik sistemi ile ilgili bilgilerin elde edilmesinde; Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Türkiye İstatistik Kurumu ve Uluslararası Kooperatifler Birliğinin (ICA) verilerinden yararlanılmış, bu verilerin yanında daha önce konu ile ilgili yapılan çalışmalar da incelenerek, ikincil veri olarak çalışmaya dahil edilmiştir. Çalışmanın yürütülmesi esnasında kooperatiflerin genel finansal yapısı incelenmiştir.

Yapılan çalışma sonucunda;

- Mali yapısını sağlamlaştırılabilen kooperatifin kodu K21 olan sulama kooperatifi örneğinde olduğu gibi yeni yatırım alanlarına yöneldiği görülmektedir. Bu gözlem sonucunda şu tespit ortaya çıkmaktadır. Araştırma geliştirmeye (AR-GE) önem veren bir kooperatif yapısının sağlıklı bir kooperatifçilikte ön adım olduğu ortaya çıkmıştır. Sulama alanında faaliyette bulunan kooperatiflerde konulan hedeflerin arasına su kaynaklarının etkin kullanımının yanı sıra ortak çiftçilerine ekonomik getirisini artıracak ve ülke ihtiyaçlarına cevap verecek ürün deseni oluşturulmasının önerilmesi hedeflenmelidir.

- Bir anlamda Sivil Toplum Kuruluşları olan kooperatif çalışma alanlarında, inovatif arayışları daha güçlü mali yapı ile desteklemelidir. İkircikli bir yapı oluşturan birlik ve kooperatif ayrımının, şeffaf, daha demokratik ve yasal olan kooperatifçilik bağlamında desteklenmesi sağlanmalıdır.

- Kooperatiflerdeki mali yapıyı kayıt etme becerisi ülke tarımı yanında diğer işkolları ve sahalara da yayılmalıdır. Türkiye'de uzun süreli veri kayıt etme alışkanlığı bulunmamaktadır. Bu durum kayıt dışılığı teşvik ettiği gibi kontrolsüz bir işletme yönetimini de ortaya çıkarmaktadır. Dolayısıyla genelde işletmelerde, özelde kooperatiflerde faaliyetlerin kayıt altına alınması, bilanço hazırlamada standart yapı oluşturulması gereğini bir kez daha ortaya çıkarmıştır. Böylece kooperatiflerin sağlıklı biçimde yönetilmesi, mali disiplin sağlanması, kayıtlı faaliyetler göstermesi sonucunu doğuracaktır.

- Kooperatif bütçe hazırlıklarının sadece geçmiş yılları kapsaması değil, aynı zamanda gelecek yılları da hedeflemesinin önü açılacaktır. Böylece kooperatif işletmeler kolayca borçlanabilecek, yatırım faaliyetlerinde bulunabileceklerdir. Ayrıca kooperatif yatırımlarının izlenmesi ve performanslarının değerlendirilmesi gerçekleştirilebilecektir.

- Kooperatiflerde atıl durumda bulunan sabit varlıklar ile demirbaş ve gayrimenkullerin ortakların menfaatleri doğrultusunda ekonomiye kazandırılması gerçekleşir. Bu durum kooperatif işletmelerin güçlenmesine yol açar. Diğer taraftan sulama alanında faaliyette bulunan kooperatiflerin bu alanda günlenmesi sağlanır ki Türkiye tarımında sulama faaliyetlerinde ciddi anlamda gelişmeler sağlanabilir.

- Kooperatif işletmelerde çözüm odaklı düşünceyi geliştirmek öncelikli hedefler arasında yer almalıdır. Bu durum ekonomik faydayı artıran uzun vadeli stratejiler kurulmasına olanak sağlayacaktır. Böylece ortakların kooperatifleri kendilerinin kurarak yönetmelerinin önü açılacağı gibi devletin vasisi gibi görülmesinin izlerini de ortadan kaldıracaktır.

- Devlet destek ve politikaları kooperatifleri yabancı bir unsur olarak görme anlayışından vazgeçmelidir. Bu anlayışın yerine kooperatiflerin gerçekten bir birleşim ve profesyonel yönetim anlayışını ortaya çıkaracağından, kooperatifçilik AB ve gelişmiş ülkeler düzeyinde gelişecektir.

- Kooperatif faaliyetleri şeffaf, hesap verilebilir ve demokratik ortamların daha da gelişeceği bir yapıya oturtulmalıdır. Bunun altyapısı ise bilançolarında anlaşılabilir dilin kullanılması yanında açıklayıcı bilgileri de içermesi ile eş orantılıdır. Ortaklar daha bilgili, katılımcı ve destekleyici duruma ulaşacağından, kooperatif düşüncesi daha da gelişecektir.

- Kooperatif yönetici ve çalışanlarının insan kaynakları kapasitesini artırıcı geniş çaplı ve uzmanlık eğitimleri gerçekleştirilmelidir. Zaten kooperatifçilik ilkelerinden

birisi de ortakların eğitilmesi ilkesidir. Finansal tabloların ve bilançoların anlaşılmasının kooperatif düşüncesini geliştireceği açıktır. Ortaklar bu konularda bilgilendirilmeli, eğitilmeli, katılımcılık sağlanmalı ve sahiplenme işgüdüsü oluşturulmalıdır.

- Tarım alanında kurulan kooperatiflerde Genel Kurul, genelde Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Taşra Teşkilatı elemanlarının gözetiminde yapılmaktadır. Genel Kurula gözlemci ya da Bakanlık Temsilcisi olarak katılan kişilerin, bilanço bilgisinin olmadığı halde bilanço onayı yaptıkları gözlenmiştir. Bunun kooperatifçilik gelişimine olumsuz şekilde yansıması bulunmaktadır. En azından bilançoların, bilanço okuryazarlığı olan uzman kişilerce önceden değerlendirilerek ortakları bilgilendirilmesi sağlanmalıdır.

- Uzun süreçteki makrohedefler içine mutlaka muhasebe otomasyonu sağlayan sanal programlar tasarlanmalıdır. Bu programlar ile bilançoların daha sağlıklı biçimde ve standarda tabi tutularak hazırlanması önemlidir. Bunun için tekdüzen muhasebe sistemi kooperatif mali hesaplarında uygulanmalıdır.

- Kooperatifçilik olgusunun sağlayacağı faydaların bir diğeri de faaliyet bölgelerinin kalkınmasına yapacakları katkı olduğu düşünülerek, yenilikçi ürün geliştirmeyi sağlayacak bitkisel ve hayvansal üretim konularında girişimlerde bulunmak olmalıdır. Böylece birim alandan sağlanacak gelirler yükseleceği gibi doğal kaynakların da korunması gerçekleşebilecektir.

- Özellikle Konya Kapalı Havzası gibi su kısıtı olan bölgenin tasarruflu su kullanımı konusundaki bilincinin ve farkındalığının gündemde tutulması sağlanmalıdır. Bunu en iyi optimize edecek olan Sulama Kooperatifleridir. Bu kooperatiflerde sulama işletmeciliğinin geliştirilmesine ihtiyaç vardır. Sulama işletmeciliğinin geliştirilmesi ile ürün bazında bölgeye uygun bitkilerin su kullanım dönemleri ve su ihtiyaçları tespit edilerek bu doğrultuda üretim planlaması yapılabilir.

- Sulama kooperatiflerinin bir diğer konusu da yayım faaliyetleri alanındaki gelişmelerdir. Eğer iyi ve başarılı bir kooperatif yönetimi gerçekleştirilebilirse, bunun bölge bazında etkin bir üretim için yayım çalışmaları gerçekleşir. Bunun da ülke ekonomisine olan etkisi yadsınamaz.

KAYNAKLAR

Akdoğan, N., Tenker, N., 2007, Finansal tablolar ve mali analiz teknikleri, *Ekin Basın Yayım*, Ankara.

Akıllı, H., 2010, Katılımcı sulama yönetimi, Devlet sulama işletmeciliğinden yerel ve özel sulama işletmeciliğine: Antalya Sulama Birlikleri örneği, Doktora Tezi, *Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Antalya.

Aksoy, A., Demir, N., Gökşen Öztürk, F., 2016, Türkiye'de tarımsal amaçlı su kullanımı ve sürdürülebilirliği, *TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası* 8.Teknik Kongre, Cilt 1.

Anonymous, 2017, Annuel Report – 2016, ICA, https://ica.coop/sites/default/files/basic-page-attachments/enannual-report2016final-1599142437.pdf, [Ziyaret Tarihi: 30 Mayıs 2018].

Anonymous, 2018, Cooperatives, International Labour Organization, http://www.ilo.org/global/topics/cooperatives/lang--en/index.htm, [Ziyaret Tarihi: 30 Mayıs 2018].

Anonim, 1969, Kooperatifler Kanunu, Resmi Gazete, RG Tarihi: 10.05.1969, RG Sayısı: 13195.

Anonim, 2012, Türküye kooperatifçilik stratejisi ve eylem planı 2012-2016, Gümrük ve *Ticaret Bakanlığı Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü*, Ankara.

Anonim, 2015. Tarımsal örgütlenme tablosu-2014, Tarım Reformu Genel Müdürlüğü, https://www.tarim.gov.tr/TRGM/Duyuru/227/Tarimsal-Orgutlenme-Tablosu-_31-12-2014_, [Ziyaret Tarihi: 30 Mayıs 2018].

Anonim, 2018, Kooperatifler hakkında referans belgesi, Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü, tekb.org.tr/contentFiles/120221zPureferans.doc, [Ziyaret Tarihi: 30 Mayıs 2018].

Anonim, 2018, Kooperatifçilik nedir? Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü, https://koop.gtb.gov.tr/kooperatifler-hakkinda/kooperatif-nedir, [Ziyaret Tarihi: 30 Mayıs 2018].

Arslan, Y., 2007, Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifinin finansal analizi. Yüksek Lisans Tezi, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Eskişehir.

Aydın, N., Şen, B., Berk, N., 2012, Finansal yönetim-1, 1. Baskı, *Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını,* Yayın No:1547, Eskişehir.

Bayramoğlu, Z., 2003, Konya ilinde süt sığırcılığı projesi (100X2) kapsamında yer alan işletmelerin ekonomik analizi, Yüksek Lisans Tezi, *Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*, Konya.

Bilgin, N., Ergün, E., Aytekin, M., 2007, Kooperatif ortaklarının güven duygusu ile ortakların performans tatmin arasındaki ilişki: Tariş'te bir uygulama, *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22(1), 67-82.

Bilgin, N., Tanıyıcı, Ş., 2008, Türkiye'de kooperatif ve devlet ilişkilerinin tarihi gelişimi, *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15.

Burucu, H., 2009, Finansal analiz tekniklerinin işletmelerin mali durumunu göstermedeki etkinliği ve bir uygulama, Yüksek Lisans Tezi, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı*, Erzurum.

Can, M., 2015, Üreticilerin pazarlama stratejisi olarak kooperatifleşme: Almanya örneği. Doktora Tezi, *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*, Eskişehir.

Çabuk, A.,Lazol, İ., 2009, Mali Tablolar Analizi, *Ekin Kitabevi Yayınları*, Bursa.

Çekiç, İT., Ökten, A., 2009, Sosyal sermaye perspektifinden kırsal kalkınma sorunsalına yeniden bakış, *Megaron*, 4(3), 203-14.

Çetin, B., Tipi, T., 2007, Tarım muhasebesi, *Nobel Yayınları*, Ankara.

Demir, HN., 2014. Sarayönü Gözlü sulama kooperatifinin su yönetimi ve kullanım durumunun değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, *Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*, Konya.

Demirci, R., 2006, Üçüncü sektör kooperatifçilik, *Türk Kooperatifçiler Kurumu*, 41(2), 1-11.

Erdal, M., 2010, Kooperatif işletmelerde örgüt kültürü: Kooperatif ve özel sektör işletmelerinde örgüt kültürünün karşılaştırmalı analizi, Yüksek Lisans Tezi, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Eskişehir.

Ercan, M.K., Ban Ü., 2005, Değere dayalı işletme finansı: Finansal yönetim, *Gazi Kitabevi*, Ankara.

Eren, C., 2015, Bursa ilinde süt işleyen tarımsal kooperatiflerin istatistiksel analizi, Yüksek Lisans Tezi, *Uludağ Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*, Bursa.

Everest, B., Yercan, M., 2012, Yoksullukla mücadelede kooperatiflerin önemi: Tarım Kredi Kooperatifleri örneği. *10. Tarım Ekonomisi Kongresi*, Konya.

Geray, C., 1992, Toplum kalkınması araştırmaları konusunda bir deneme, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 23(4).

Gücenme, Ü., 2005, Mali tablolar analizi, 3. Baskı, *Marmara Kitabevi*, Bursa.

Gülen, Ö., 1996, Tekirdağ ilinde tarımsal kooperatiflerde kooperatif ortak ilişkileri, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Güvercin, Ö., Boz, İ., 2003, Üreticilerin sulu tarım konusundaki deneyimleri ve sulama birliklerine bakışı: Düziçi ilçesi örneği, *KSÜ Fen ve Mühendislik Dergisi*, 6(2), 80-90.

Kılıç, B., 2011, Samsun ilindeki tarımsal kalkınma kooperatiflerinde ortak-kooperatif ilişkilerinin analizi, Yüksek Lisans Tezi, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*, Samsun.

Kocabaş, ÖY., 2003, Türkiye'de kooperatifçilik hareketinin düşünsel boyutu, http://koop.gtb.gov.tr/data/51ef83fe487c8e374c07466b/turk%20koop%20hareketi%20-%20oyk.pdf, [Ziyaret Tarihi: 30 Mayıs 2018].

Köroğlu, Ç., Uçma, T., 2005, Enflasyonun mali tablolar üzerine etkisi ve enflasyon düzeltmenin işletmelere uygulanması, *Mevzuat Dergisi*, 8(90), 15-27.

Mülayim, ZG., 2010, Kooperatifçilik, 6. Baskı, *Yetkin Yayınları*, Ankara.

Örki, A., 2016, Ekonomik kalkınmada kooperatiflerin öneminin örneklerle açıklanması, *Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 3(2), 13-22.

Özalp, A., 2017, Batı Akdeniz Bölgesi hayvancılık kooperatiflerinin performans analizleri ve ortak kooperatif ilişkilerinin değerlendirilmesi, Doktora Tezi, *Akdeniz Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*, Antalya.

Özen, S., 2013, Kooperatifçilik, kalkınma kooperatiflerinin yerel yönetimlerin kalkınma çabaları içerisindeki yeri: Edirne-Meriç-Karayusuflu köyü örneği. Yüksek Lisans Tezi, *İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul.

Poyraz, E., 2008, Finansal yönetim, *Ekin Yayınevi*, Bursa.

Rehber, E., 2011, Kooperatifçilik, *Ekin Basın yayım*, Bursa.

Saner, G., Uçar, K., Ağır. HB., 2012, Kırsal kalkınmada kooperatifçiliğin rolü: İzmir-Seferhisar Gödence tarımsal kalkınma kooperatifi örneği. *10. Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi*, 5-7 Eylül 2012. Konya.

Şamiloğlu, F., & Akgün, A. İ. (2010). Finansal raporlama standartlarına uygun finansal tablolar analizi. Ekin Yayınevi.

Yercan, M., (2007). Türkiye ve Avrupa Birliğinde Tarımın Örgütlenme Deseni ve Tarımsal Kooperatifler. Tarım Ekonomisi Dergisi, 13 (1 ve 2), 19-29. Retrieved from http://dergipark.gov.tr/tarekoder/issue/25831/272353

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Hikmet ERDEM
Uyruğu : TC
Doğum Yeri ve Tarihi : Ereğli / 21.08.1971
Telefon : 05542 595 01 01
Faks :
e-mail : hikmeterdem@hotmail.com

EĞİTİM

Derece		**Adı, İlçe, İl**	**Bitirme Yılı**
Lise	:	Çumra Ziraat Meslek Lisesi, Çumra-Konya	1988
Üniversite	:	Eskişehir Anadolu Üniversitesi İşletme Fakültesi	2012
Yüksek Lisans	:		
Doktora	:		

İŞ DENEYİMLERİ

Yıl	**Kurum**	**Görevi**
1988 - …	Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı	Tekniker

UZMANLIK ALANI

YABANCI DİLLER

İngilizce

BELİRTMEK İSTEĞİNİZ DİĞER ÖZELLİKLER

YAYINLAR

Erdem, H., Direk,M., 2018. Çumra Bölgesi Sulama Kooperatifleri Bilançolarının Analizi. 4.Tarım Bilimleri Kongresi 5-8 Temmuz 2018, Nevşehir.

Erdem, H., Direk, M., 2018. Konya Sulama Kooperatiflerinde Mali Yapının Güçlendirilmesi Olanakları. Uluslararası katılımlı XIII. Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi, 12 – 14 Eylül 2018, Kahramanmaraş.